

Cudzinci v Bratislave

Jana Kadlečíková
Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Október 2018

Projekt „KapaCity – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni“ je spolufinancovaný Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu.

OBSAH

Cudzinci v Bratislave	1
NA ÚVOD	3
O BRATISLAVE.....	4
Situácia v meste	4
Mesto Bratislava ako miesto pre život.....	6
Socioekonomická situácia obyvateľstva.....	7
Výzvy pre mesto do budúcnosti.....	8
Ľudia a vzťahy v meste	9
CUDZINCI V MESTE	10
Cudzinci žijúci v Bratislave - počty, typológia, viditeľnosť cudzincov, možnosti stretávania, komunity	10
Základné údaje o populácii cudzincov	10
Situácia cudzincov žijúcich v Bratislave	13
Vnímanie cudzincov v meste obyvateľmi a rôznymi aktérmi - postoje, vzťahy, konflikty..	16
Multikulturalizmus, integrácia a ich vnímanie rôznymi aktérmi.....	19
SAMOSPRÁVA A CUDZINCI	21
Cudzinci v koncepcných dokumentoch mesta.....	21
Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR).....	21
Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta	22
Konceptia pomoci ľuďom bez domova	22
Konceptia Smart City Bratislava	23
Konceptčné dokumenty zamerané na integráciu cudzincov	23
Úloha samosprávy v integrácii – zistenia z výskumu	24
Bariéry a výzvy v oblasti integrácie cudzincov na lokálnej úrovni	27
Symbolická politika a komunikácia zo strany mesta.....	31
Hlas cudzincov a politická participácia na lokálnej úrovni	32
Služby a aktivity pre cudzincov v meste.....	34
Legalizácia pobytu a právne poradenstvo	34
Vzdelávanie	35
Zamestnanie, podnikanie a sociálne služby.....	36
Lokálne/komunitné iniciatívy	38
Bývanie.....	39
INTEGRÁCIA CUDZINCOV V BRATISLAVE – ROLA MESTA A ĎALŠÍCH AKTÉROV	40
Odporúčania pre oblasť tvorby politiky na lokálnej úrovni	41
Odporúčania konkrétnych aktivít	42

NA ÚVOD

Táto štúdia sa zaoberá problematikou začleňovania cudzincov do života v Bratislave. Z perspektívy integrácie cudzincov sa zaoberáme situáciou v meste, výzvami, ktorým mesto čelí a kvalitou života, ktorú ponúka rôznym kategóriám obyvateľov.

Podrobnejšie popisujeme populáciu cudzincov žijúcich v Bratislave a to, ako sú vnímaní obyvateľmi a rozličnými aktérmi. Značná časť štúdie sa venuje téme integrácie cudzincov na lokálnej úrovni – opisujeme súčasnú situáciu, mapujeme túto tému z rôznych perspektív a v závere štúdie formulujeme viaceré odporúčania.

Podkladom pre vypracovanie štúdie bol desk-research existujúcich koncepčných dokumentov mesta, publikácií, štatistických dát a ďalších informačných materiálov. Ten bolo doplnený o informácie z devätnástich kvalitatívnych rozhovorov, ktorých respondentmi boli predstavitelia samosprávy, zamestnávateľov, mimovládnych organizácií, vzdelávacích inštitúcií a cudzinci žijúci v Bratislave.

Výskumná štúdia bola vypracovaná v rámci projektu *KapaCity – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni*. Projekt prepája mimovládne organizácie, ktoré majú skúsenosti v oblasti integrácie cudzincov so samosprávami troch zapojených miest (Bratislava, Trnava, Banská Bystrica) a jedného samosprávneho kraja (Košický samosprávny kraj) s cieľom budovať kapacity samospráv v téme integrácie cudzincov na úrovni mesta.

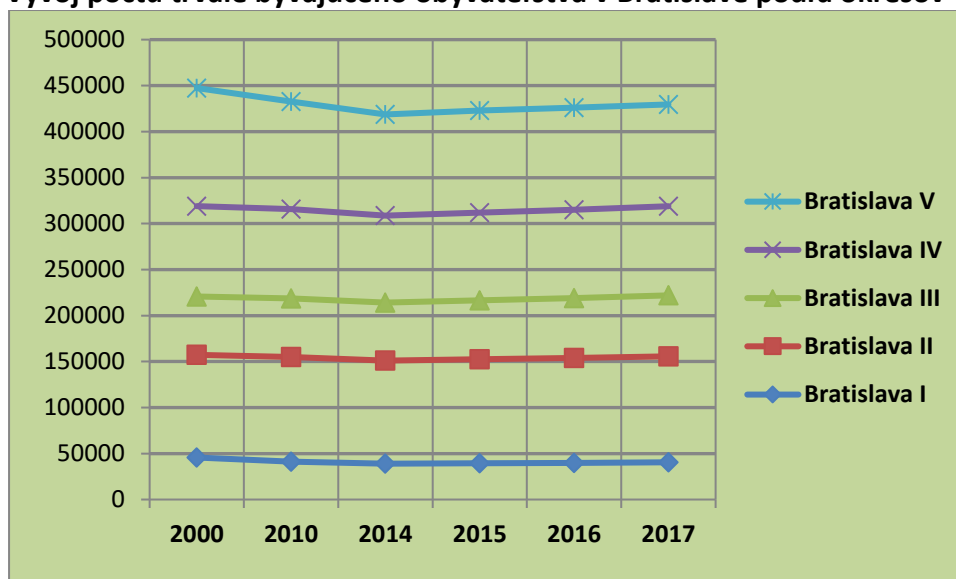
O BRATISLAVE

Situácia v meste

Bratislava je nielen hlavným mestom Slovenska, administratívnym a ekonomickým centrom, ale spolu s priľahlými okresmi (Bratislavský samosprávny kraj) je aj najviac rozvinutým regiónom na Slovensku, ktorý sa v rozličných medzinárodných porovnaníach umiestňuje spomedzi slovenských regiónov najlepšie. Slovensko je jednou z krajín s najvýraznejšími regionálnymi rozdielmi, ktoré sú spôsobené predovšetkým výrazným odstupom Bratislavy od zvyšných regiónov Slovenska.¹ Výrazné regionálne rozdiely spolu s ekonomickým rozvojom hlavného mesta a koncentráciou dôležitých inštitúcií spôsobujú, že Bratislava a jej okolie sú výrazne atraktívne pre obyvateľov iných regiónov Slovenska, ale aj ľudí zo zahraničia.

Z demografického hľadiska nezažíva mesto podľa oficiálnych štatistických údajov turbulentné zmeny. Počet trvale bývajúceho obyvateľstva v meste skôr stagnuje, kým v rozmedzí rokov 2000 – 2010 – 2014 zaznamenala Bratislava postupný pokles obyvateľstva, od roku 2014 počet obyvateľov s trvalým pobytom v jednotlivých bratislavských okresoch mierne stúpa alebo stagnuje (najmä v okrese Bratislava V - vid' nasledujúci graf).

Vývoj počtu trvale bývajúceho obyvateľstva v Bratislave podľa okresov²

Ako však ukazujú neoficiálne dáta³, skutočný počet ľudí žijúcich v Bratislave (dočasne alebo dochádzajúcich na týždňovky a pod.), je však výrazne vyšší. Odhady založené

¹ Pozri napríklad INEKO (2017) Regionálne rozdiely v SR – prehľad dôležitých štatistík. Dostupné na: http://www.ineko.sk/file_download/1119/Region%C3%A1lne+rozdiely+v+SR+%E2%80%93+preh%C4%BEad+d%C3%B4le%C5%BFit%C3%BDch+%C5%A1tatist%C3%ADk.pdf

²Zdroj: Štatistický úrad SR, Databáza DataCube, dostupné na: statistics.sk

na dátach mobilných operátorov ukazujú, že počet ľudí reálne pobývajúcich v Bratislave môže byť oproti oficiálnym údajom vyšší až o 250tisíc ľudí, pričom najviac ich je v mestských častiach Nové Mesto, Rača a Vajnory. Okrem toho do mesta denne dochádza okolo 130 tisíc ľudí, ktorí tu pracujú, študujú a pod.

Situácia v oblasti zahraničnej migrácie v Bratislave sa do určitej miery odlišuje od situácie iných miest na Slovensku. Keďže je Bratislava administratívnym a ekonomickým centrom, cudzinci sem prichádzajú a usadzujú sa tu častejšie než v iných regiónoch Slovenska. Po roku 1989 migrácia do hlavného mesta postupne narastala a zintenzívnila sa najmä po vstupe Slovenska do Európskej únie v roku 2004. Tento dlhodobý trend dokladajú štatistické údaje, podľa ktorých je počet cudzincov v Bratislavskom kraji dlhodobo vyšší než v iných krajoch na Slovensku. Napríklad aj Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta uvádza, že k 1.1.2008 žilo v Bratislavskom kraji 30% všetkých cudzincov evidovaných v tom čase v SR, v absolútnych číslach to bolo 12 383 cudzincov.⁴ Koncom roka 2011 žilo na území mesta 16 471 cudzincov (čo bolo 36,8% všetkých cudzincov žijúcich v SR) a tvorili 3,8% obyvateľstva mesta.⁵ Zvyšovanie počtu a podielu cudzincov na populácii mesta pokračovalo aj v nasledujúcich rokoch, koncom januára 2018 žilo v Bratislave takmer 34 500 cudzincov (32% všetkých cudzincov žijúcich v SR), čo bolo približne 8% všetkých obyvateľov mesta.⁶ Trend zvyšovania počtu a podielu cudzincov na populácii obyvateľov mesta je teda jednoznačný a s vysokou pravdepodobnosťou bude pokračovať aj v nasledujúcich rokoch.

Treba tiež spomenúť, že pre Bratislavu, podobne ako pre iné mestá a obce na Slovensku, platí, že dochádza k postupnému starnutiu populácie⁷ a zároveň postupne klesá počet domáceho ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Tento vývoj je čiastočne kompenzovaný domácou migráciou z iných regiónov Slovenska, no ani tá dostatočne nepokrýva zvýšený dopyt po pracovnej sile. **Mnohé firmy (domáce i zahraničné) teda hľadajú pracovnú silu aj medzi migrantmi prichádzajúcimi z iných krajín.**

Čo sa týka vývoja na trhu práce, aktuálne prognózy hovoria o tom, že pre trh práce v Bratislavskom kraji budú v nasledujúcich rokoch charakteristické výrazné disparity medzi ponukou a dopytom pracovných síl.⁸ **V rozmedzí rokov 2018 – 2023 bude na trhu práce v rámci kraja chýbať niekoľko tisíc absolventov s ukončeným**

³Sme.sk, 'V Bratislave žije štvrt milióna cépečkárov, najviac ich nie je v Petržalke', 26.5.2017, dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/20542623/v-bratislave-zije-stvrt-miliona-cepeckarov-najviac-ich-nie-je-v-petrzalke.html>

⁴Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja, s. 275.

⁵CVEK/MČ Bratislava – Staré Mesto (2012) *Rámcová stratégia integrácie cudzincov v mestskej časti Bratislava – Staré Mesto*. Dokument vypracovaný v rámci projektu <http://cvek.sk/zlepsenie-moznosti-integracie-statnych-prislusnikov-tretich-krajin-na-lokalnej-urovni/>

⁶Dáta nám na vyžiadanie poskytol Úrad hraničnej a cudzineckej polície.

⁷Bratislavské noviny, 'Bratislava bude patriť k najstarším mestským populáciám v strednej Európe', 10. Júl 2017, dostupné na: <https://www.bratislavskenoviny.sk/zivot-v-meste/45760-bratislava-bude-patrit-k-najstarsim-mestskym-populaciam-v-strednej-europe>

⁸Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 'Prognózy vývoja na trhu práce II', Trexima, august 2018, dostupné:

https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/statistic/NP_prognozy/2018/Kvantifikacia_disparit_na_trhu_race_a_z_nich_vplyvuje_odporucania.pdf

stredoškolským či vysokoškolským vzdelaním. Ich nedostatok sa prejaví najmä v oblasti strojárstva, maloobchodu, administratívy, v prípade vysokoškolsky vzdelaných absolventov najmä v oblasti informačných technológií a účtovníctva. V súvislosti s nedostatkom uchádzačov o zamestnanie na trhu práce a zamestnávaním zahraničných pracovníkov, prijala vláda SR Stratégiu pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike⁹, ktorá formuluje zámer zjednodušiť niektoré pravidlá v oblasti zamestnávania cudzincov, ale hovorí aj o potrebe dlhodobejšej pracovnej migrácie a integrácie zahraničných pracovníkov na lokálnej úrovni.

Mesto Bratislava ako miesto pre život

Respondenti výskumných rozhovorov hodnotili Bratislavu ako mesto, ktoré je príjemné pre život, čo podľa nich vyplýva skôr z jej strategickej polohy, blízkosti prírody a ekonomického boomu, ktorý momentálne zažíva, ako z cieleného a manažovaného rozvoja mesta. V tomto smere si respondenti myslia, že má Bratislava mnoho nedostatkov, zároveň však má veľký potenciál, ale ten sa len pomaly premieta do kvality života obyvateľov.

Pre súčasnosť mesta a tvorenie jeho identity by mohla byť zaujímavou témou jeho multikultúrna minulosť, ale aj zmeny, ktoré sa počas 20. storočia v meste udiali, napríklad viaceré vlny imigrácie z regiónov Slovenska, avšak ako keby chýbalo know-how, ako na tieto témy v súčasnosti nadviazať.

„Poloha mesta, susedí s inými regiónmi a štátmi [je výhodou]. Potenciál v rámci rieky Dunaj a Malých Karpát. Je to mesto, ktoré má skúsenosť s nejakými vlnami migrácie. Mohla to byť aj migrácia v rámci Slovenska a mesto tých ľudí dokázalo nejakým spôsobom absorbovať. Má potenciál sa stať otvoreným mestom.“ (respondent z MVO)

Ako uviedol jeden z respondentov, vývoj v Bratislave vníma ako skôr živelný. Situáciu v Bratislave skôr charakterizuje živelná výstavba, slabé využívanie niektorých segmentov ekonomiky (napr. veda a výskum, prítomnosť vysokých škôl), slabá participácia obyvateľov na veciach verejných a nízka snaha o inklúziu niektorých skupín (kategórií) obyvateľstva. Ak však zmeníme perspektívu a porovnáme situáciu v meste s menej či viac vzdialenou minulosťou, je zrejme, že v Bratislave sa za posledné roky začali rozvíjať mnohé lokálne a komunitné iniciatívy, ktorých cieľom je jednak obohacovať život ľudí v konkrétnej lokalite/komunitě, ale aj zlepšovať verejné priestory, tlačiť na efektívnosť samosprávy a zapájať ľudí, ktorí sú na okraji (seniorov, ľudí so zdravotným postihnutím a podobne).

Pre súčasnú situáciu v Bratislave je príznačný aj určitý antagonizmus medzi Bratislavou a zvyšnými regiónmi Slovenska, ktorý sa prejavuje aj vo vzťahoch medzi

⁹Vláda SR (2018) Stratégia pracovnej mobility cudzincov v Slovenskej republike. Schválená uznesením Vlády SR č. 473/2018 z 10. októbra 2018, dostupné na: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=27838>

„pôvodnými“ obyvateľmi Bratislavy a tými, ktorí sa do mesta prisťahovali z iných regiónov Slovenska. Tento antagonizmus v prípade Bratislavy nie je prekonaný vytváraním spoločnej identity obyvateľov mesta, ale skôr posilňovaný aj mnohými realizovanými a navrhovanými opatreniami (napr. navrhovaná parkovacia politika, kampaň za prihlásenie sa k trvalému pobytu). Tieto opatrenia vychádzajú z pocitu, že Bratislava dopláca na ľudí bez trvalého pobytu, čo pre mesto znamená nižšie príjmy z podielových daní. Namiesto systémového riešenia sú však zo situácie obviňovaní ľudia, ktorí si často aj z objektívnych dôvodov nemôžu v meste nahlásiť trvalý pobyt.

Často skloňovanými témami sú doprava a bývanie – doprava v zmysle nedostatočnej verejnej dopravy, ktorá by mala potenciál konkurovať individuálnej automobilovej doprave. Tento problém má aj do budúcnosti potenciál sa zhoršovať, v prípade nárastu obyvateľov a ľudí dochádzajúcich z okolia do Bratislavy. Bývanie je v Bratislave dostupné len pre lepšie zarábajúce kategórie ľudí. Ľudia s nižšími príjmami alebo tí, ktorí sa ocitli v nejakej krízovej životnej situácii veľmi ľahko padajú na dno, pretože nie je dostupné sociálne bývanie – v Bratislave je len zopár mestských ubytovní patriacich mestu, ktoré však situáciu nedokážu pokryť. Navyše, mestské ubytovne nie sú trvalým riešením bývania a mestské nájomné byty, kde by bolo regulované nájomné, nie sú k dispozícii.

Socioekonomická situácia obyvateľstva

Populácia v Bratislave a jej okolí je v rámci Slovenska najmenej vystavená riziku chudoby. Zatiaľ, čo pre celú SR je miera rizika chudoby 12,7%, v rámci Bratislavského kraja je to len 5,4%, čo je časť populácie kraja, ktorá žije pod hranicou rizika chudoby.¹⁰Zároveň je tu vyššia intenzita ekonomickej aktivity než v iných krajoch, avšak aj najvyššia miera nerovnosti v príjmoch.¹¹

Hoci Bratislava významne ekonomicky napreduje, sú tu skupiny obyvateľov, ktoré pozitívny dopad na svojej situácii až tak nepociťujú. Sú tu viaceré kategórie ľudí, ktoré respondenti pomenovali ako tie, ktoré sú ohrozené, alebo tie, ktorým sa v meste nežije až tak dobre.

Ak by sme týchto ľudí mali nejako kategorizovať, tak sú to na jednej strane ľudia, ktorí sú v menej priaznivej ekonomickej a sociálnej situácii, či už preto, lebo nemajú dostatočný príjem a svoje bývanie, alebo preto, lebo sú v nejakej ťažkej životnej situácii (osamelí rodičia s deťmi, osamelí seniori, ľudia na dávkach v hmotnej núdzi, ľudia bez domova a podobne). Sú tu však aj ľudia, ktorí nie sú dobre prijímaní z dôvodu nejakej stigmy.

¹⁰Štatistický úrad SR (2017) EU SILC 2016. Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Júl 2017, dostupné na: http://zbw.eu/econis-archiv/bitstream/handle/11159/826/EU_SILC_2016_Indikatory_chudoby_a_socialneho_vylucenia.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 11

¹¹Štatistický úrad SR (2017) EU SILC 2016. Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Júl 2017, dostupné na: http://zbw.eu/econis-archiv/bitstream/handle/11159/826/EU_SILC_2016_Indikatory_chudoby_a_socialneho_vylucenia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

„Asi dva také elementy to má, že jednak ľuďom vo všeobecnosti, ktorí si nemôžu dovoliť tie služby alebo celkovo aj to bývanie v rámci Bratislavy, že tí sa tu nemusia cítiť dobre. A potom na druhej strane sú to ľudia, ktorí si nosia podľa mňa nejakú stigmu či už sú príslušníci nejakej znevýhodnenej skupiny, a na ktorých už ľudia možnoazerajú negatívne, a ktorí sa tu necítia dobre, lebo ostatní ľudia ich nevnímajú dobre.“ (respondent z MVO)

„Ja z mojej skúsenosti, čo som robila na mestskej časti [názov], tak tam v podstate vyskakujú potom aj ľudia... týrané ženy, osamelé matky, dlhodobo ľudia, ktorí sú na dávkach v hmotnej núdzi, čiže nezamestnaní. A potom sú to vlastne seniori, ktorí sú osamelí. Toto by som asi tak povedala, že toto sú tie rizikové skupiny, s ktorými sa v rámci mestskej samosprávy stretávame.“ (respondentka zo samosprávy)

Výzvy pre mesto do budúcnosti

Veľkou výzvou pre mesto do budúcnosti je ako zvládnuť súčasné obdobie rozvoja – teda ako obmedziť živelný rozvoj mesta v prospech rozvoja, ktorý by bol plánovaný a manažovaný. V meste citeľne dochádza k zvyšovaniu populácie, či už žijúcej priamo v meste, alebo dochádzajúcej z blízkeho okolia, čo vytvára jednak tlak na existujúcu infraštruktúru a zároveň sa mení štruktúra obyvateľstva, zvyšuje sa jeho diverzita.

Niektorí respondenti si myslia, že mesto by v rámci mestského rozvoja malo viac prihliadať na témy ako **sociálna súdržnosť obyvateľstva, inklúzia ohrozených skupín, prepájanie rôznych skupín obyvateľov**. V súčasnosti sú tieto témy skôr odsúvané na okraj a mesto rieši skôr rozvoj infraštruktúry a pod. Do budúcnosti však v súvislosti s nárastom diverzity populácie tieto témy vyvstanú ako dôležité.

„[mesto bude musieť riešiť]kam nás všetkých pomestí a ako nás všetkých dopraví (smiech), v rámci mesta. A potom, ako takú spoločenskú kohéziu udržať alebo zlepšiť. Lebo už keď nás tu bude viacero, aj viacero ľudí, pravdepodobne aj rozmanitejšie to tu bude, tak ako to ustrážiť, aby sme sa tu všetci mali dobre.“ (respondent z MVO)

Migrácia je tiež jednou z tém, ktoré sú zatiaľ na okraji záujmu mesta, hoci je to téma, ktorá výrazne súvisí s rozvojom mesta. Viacerí respondenti uviedli príklady miest, ktoré migráciu vnímajú ako príležitosť pre svoj rozvoj a rast a v tomto smere aj podnikajú kroky na prilákanie cudzincov. V Bratislave je to téma, pred ktorou si mesto skôr zatvára oči, hoci je vysoko pravdepodobné vzhľadom na ekonomickú situáciu, že sa bude zahraničná migrácia do mesta zvyšovať. Prístup mesta by si teda vyžadoval zmenu, lebo na jednej strane bude musieť mesto súťažiť s inými európskymi mestami, aby prilákalo cudzincov (najmä tých s vyššou kvalifikáciou), na druhej strane by malo preventívne predchádzať možným konfliktom vyplývajúcim zo zvyšujúcej diverzity populácie. Ignorovanie témy migrácie a prítomnosti cudzincov v meste teda do budúcnosti len zakladá priestor pre potenciálny konflikt.

„Tie naše hodnoty sú práve tá otvorenosť a práveže, keď budujete nejaký múr, tak vy len zakladáte nejaký potenciálny konflikt. Ale keď vlastne tie difúzne priestory, keď ich necháte pracovať difúzne a prirodzene, tak tým pádom vytvárate priestor pre nejakú možnú spoluprácu, spolužitie atď. Lebo inak, keď tam máte múr, nemáte ani šancu sa spoznať, ani pochopiť, ani vybudovať nejaké mosty, lebo je ten múr medzi vami.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

Začlenenie cudzincov medzi obyvateľov mesta si však vyžaduje vytváranie bezpečného, rešpektujúceho a multikultúrneho prostredia. V tomto smere má mesto zatiaľ značné rezervy. Malo by tiež do budúcnosti podniknúť kroky k eliminovaniu rôznych negatívnych javov v určitých lokalitách (násilie, kriminalita, drogy), ale robiť aj preventívne opatrenia napríklad formou kultúrnej a vzdelávacej politiky, ktorá by sprostredkúvala ľuďom pozitívne zážitky spojené s diverzitou obyvateľstva v meste, vytvárala obraz mesta ako otvoreného a priateľského k rôznorodým ľuďom.

„A ten prílev pracovnej sily zo zahraničia sa enormne zväčší, budú to krajiny mimo Európskej únie. Bude sa tým zväčšovať tlak na infraštruktúru mesta a na všetky tieto služby. Podľa mňa skôr či neskôr si bude mesto musieť priznať tento problém a bude to musieť začať riešiť. A mala by prísť aj zmena v mentálnom nastavení, ľudia by mali začať chápať, že sú to predovšetkým prínosy pre mesto, pre obyvateľov, rozpočet...a mali by sa to snažiť nejako zohľadniť.“ (respondent z MVO)

Ľudia a vzťahy v meste

Celkovo respondenti hodnotili vzťahy v meste ako nie práve najlepšie. Myslia si, že v meste nie je príjemná atmosféra („ľudia sú nahnevaní“), človek sa často stretne s odmietaním a neochotou – či už na úradoch, alebo v súkromnom sektore. Vo všeobecnosti si ľudia často musia priplatiť, aby dostali normálny ľudský prístup, konkrétne boli spomínané najmä oblasť vzdelávania a zdravotníctva, kde idú ľudia radšej do súkromného ako štátneho alebo verejného zariadenia, ak chcú individuálny a ústretový prístup.

Na druhej strane bolo spomínané, že za posledné roky v Bratislave napreduje komunitný život. Vzniklo mnoho komunitných a lokálnych iniciatív, ktoré jednak obohacujú život ľudí v určitej lokalite, ale snažia sa aj o inklúziu niektorých znevýhodnených skupín.

„V poslednej dobe mám pocit, že sa Bratislava začala rozvíjať, začal sa rozvíjať komunitný život ľudí, ktorí žijú spolu na jednom mieste, povedzme sídlisku. Po skúsenosti zo zahraničia je to pre mňa veľmi dobrý signál. V meste, kde je podchytený komunitný život, sa majú ľudia lepšie.“ (respondent z MVO)

Podľa respondentov aj stav verejných priestorov výrazne vplýva na to, ako sa ľudia navzájom k sebe správajú. V Bratislave je veľa verejných priestorov, ktoré sú zanedbané (posprejované budovy, chýbajúca dlažba, rozbité okná, atď.), nie sú to defekty, ktoré by si vyžadovali akútne riešenie, ale keď sa zrátajú, vytvárajú pocit

zanedbaného a nepríjemného priestoru, v ktorom sa aj ľudia k sebe správajú horšie (zamestnávateľ).

CUDZINCI V MESTE

Cudzinci žijúci v Bratislave - počty, typológia, viditeľnosť cudzincov, možnosti stretávania, komunity

Základné údaje o populácii cudzincov

Podľa aktuálnych štatistických údajov žilo ku koncu januára 2018 v Bratislave celkovo **34 465 cudzincov**.¹² Celkový počet evidovaných pobytov cudzincov ku koncu roka 2017 v Slovenskej republike bol 104 451¹³, takže cudzinci žijúci v Bratislave tvoria približne 32% celkového počtu cudzincov žijúcich v SR. Podiel cudzincov na obyvateľstve Bratislavy je približne **8%**, tento údaj je približný, pretože celkový počet obyvateľov Bratislavy je z roku 2017¹⁴, zatiaľ čo údaj o počte cudzincov je z januára 2018.

Čo sa týka občanov z krajín mimo EÚ a EHP, teda z tzv. **tretích krajín**, ich podiel na celkovom počte cudzincov v Bratislave bol ku koncu februára 2018 **51,9%** (v absolútnych číslach 17 901 cudzincov z tretích krajín).

V rámci tejto podkategórie cudzincov tvorili ženy 41,9% a muži 58,1%. Výrazná väčšina cudzincov z tretích krajín bola vo vekovej kategórii 17-62 rokov, teda **v produktívnom veku a to 84,3%**. Najviac cudzincov z tretích krajín bolo evidovaných v týchto bratislavských okresoch: **Bratislava III, Bratislava II a Bratislava IV**. Ich najčastejšou krajinou pôvodu boli: **Srbsko, Ukrajina, Rusko a Vietnam**.

V kategórii cudzincov z tretích krajín je tiež dôležitým ukazovateľom typ pobytu. Čo sa týka typu pobytu výrazne prevládali cudzinci s prechodným pobytom (72,3%), nasledovali cudzinci s trvalým pobytom (27%) a cudzinci s tolerovaným pobytom (0,7%).

	Počet	Podiel v %
Cudzinci v Bratislave z tretích krajín	17 901	100
Z toho muži	10 405	58,1
Z toho ženy	7 496	41,9
Z toho vo veku 0-5 rokov	709	4,00

¹²Dáta nám na vyžiadanie poskytol Úrad hraničnej a cudzineckej polície. Pre porovnanie v roku 2011 žilo podľa Úradu hraničnej a cudzineckej polície v Bratislave 16 471 cudzincov, v tom čase tvorili 3,8% obyvateľov mesta – CVEK/MČ Bratislava – Staré Mesto (2012) *Rámcová stratégia integrácie cudzincov v mestskej časti Bratislava – Staré Mesto*.

¹³Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie za rok 2017, dostupné na: <https://www.minv.sk/?rok-2017-1>

¹⁴Ku koncu roka 2017 mala Bratislava 429 563 obyvateľov, zdroj: Štatistický úrad, databáza DATAcube.

Z toho vo veku 6-16 rokov	1 519	8,50
Z toho vo veku 17-62 rokov	15 096	84,3
Z toho vo veku 62 rokov a viac	577	3,20
Žijúci v okrese Bratislava I	2 932	16,40
Žijúci v okrese Bratislava II	3 818	21,30
Žijúci v okrese Bratislava III	4 209	23,50
Žijúci v okrese Bratislava IV	3 580	20,00
Žijúci v okrese Bratislava V	3 362	18,80
Najčastejšie krajiny pôvodu		
Srbsko	4 737	26,50
Ukrajina	3 765	21,00
Rusko	2 052	11,50
Vietnam	1 066	
Čína	953	
Južná Kórea	569	
USA	475	
Ostatné krajiny	4 284	
Typy pobytu		
Prechodný	12 944	72,3
Trvalý	4 838	27
Tolerovaný	119	0,7

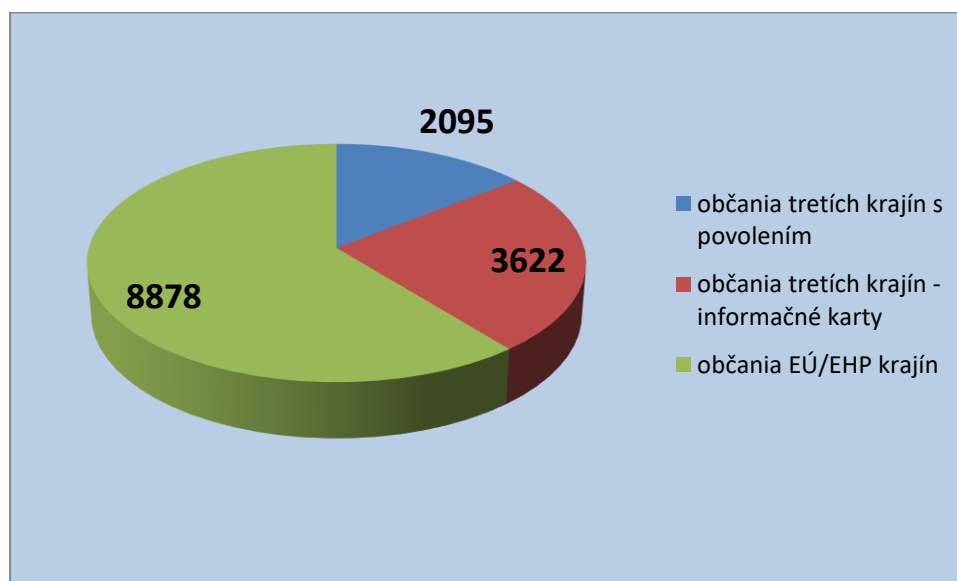
Z celkového počtu cudzincov žijúcich v Bratislave takmer polovicu (**48%**) tvorili občania iných krajín **EÚ a EHP**. Čo sa týka ďalších podrobnejších charakteristík týchto cudzincov, viac bolo mužov než žien (65,6% : 34,4%), výrazná väčšina **86,8% z nich bola v produktívnom veku (17-62 rokov)**. Najčastejšie krajiny pôvodu boli **Česká republika, Nemecko, Taliansko a Francúzsko**. Najviac cudzincov z iných EÚ krajín a krajín EHP žilo v okrese **Bratislava I**, za ním nasledovali okresy **Bratislava II a Bratislava IV**.

	Počet	Podiel v %
Cudzinci v Bratislave z krajín EÚ a EHP	16 564	100
Z toho muži	10 868	65,6
Z toho ženy	5696	34,4
Z toho vo veku 0-5 rokov	185	1,11
Z toho vo veku 6-16 rokov	687	4,10
Z toho vo veku 17-62 rokov	14 385	86,8
Z toho vo veku 62 rokov a viac	1307	7,9
Žijúci v okrese Bratislava I	4 728	28,50
Žijúci v okrese Bratislava II	3 675	22,20
Žijúci v okrese Bratislava III	2 839	17,10
Žijúci v okrese Bratislava IV	2 951	17,80
Žijúci v okrese Bratislava V	2 371	14,30
Najčastejšie krajiny pôvodu		
Česká republika	2 411	14,60

Nemecko	1 823	11,00
Taliansko	1 377	8,30
Francúzsko	1 303	
Poľsko	1 169	
Rumunsko	1 167	
Rakúsko	1 146	
Bulharsko	867	
Maďarsko	838	
Ostatné krajiny	4463	

Čo sa týka **zamestnanosti cudzincov**, ku koncu januára 2018 pracovalo v nejakom type zamestnaneckého pomeru **14 595 cudzincov** z nich 39,2% bolo štátnych príslušníkov tretích krajín a 60,8% tvorili občania iných EÚ/EHP krajín.¹⁵ Čo sa týka zamestnaných občanov tretích krajín, takmer 37% z nich pracovalo na základe povolenia na zamestnanie a 63% na základe tzv. informačných kariet.¹⁶ Občania iných EÚ/EHP krajín nepotrebujú pracovné povolenie, sú len evidovaní úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny prostredníctvom informačných kariet.

Počty zamestnaných cudzincov v Bratislave ku koncu januára 2018 podľa krajiny pôvodu a spôsobu evidencie.

Zdroj: ÚPSVAR

Štatistika zamestnanosti neobsahuje údaje o všetkých ekonomicky aktívnych cudzincoch. Značná časť z nich na Slovensku podniká na základe živnosti alebo iného

¹⁵Údaje zahŕňajú všetkých cudzincov vo všetkých bratislavských okresoch. Zdroj:Štatistika zamestnanosti cudzincov UPSVR, dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2018.html?page_id=772215

¹⁶Štátny príslušník tretej krajiny musí pred príchodom do SR požiadať o povolenie na zamestnanie, iba v zákonom vymedzených situáciách nemusí požiadať o povolenie, ale len oznámi úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, že bude pracovať na Slovensku (je to napríklad v prípadoch, kedy firmy vysielajú svojich pracovníkov dočasne do pobočiek v iných krajinách).

obdobného oprávnenia, napríklad ako konatelia firiem a podobne. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny však štatistický prehľad o týchto cudzincoch nevedie.

Na Slovensku zatiaľ nemáme štatistiky, na základe ktorých by sa dalo zistiť, aká časť cudzincov vykonáva prácu nezodpovedajúcu ich kvalifikácii. Z konkrétnych prípadov a skúseností s cudzincami sa môžeme domnievať, že sa často stáva, že cudzinci sú v situácii, kedy zoberú prácu, kde sa vyžaduje nižšia kvalifikácia než majú, alebo sa zamestnajú v celkom inom odbore.

„Ja som odborník v oblasti analytiky, pracoval som s ekonometrickými modelmi... ale teraz vlastným reštauráciu, robím všetko, všade chodím, pracujem ako čašník.“
(občan tretej krajiny žijúci v Bratislave)

Situácia cudzincov žijúcich v Bratislave

Počet a podiel cudzincov (8%) v Bratislave je v porovnaní s inými mestami na Slovensku výrazne vyšší, avšak podobne ako v prípade iných miest platí, že sem prichádzajú najmä ľudia v produktívnom veku za prácou, podnikaním, vzdelaním.

Väčšina respondentov je toho názoru, že cudzinci tvoria súčasť života Bratislavy (sú vnímaní cez služby – vietnamské bistrá, kebab a pod.), avšak bez toho, že by oni sami alebo niekto iný na nich poukazoval. Sú len okrajovo prítomní vo verejnom priestore, snažia sa svoje súkromné životy prispôbiť situácii a podmienkam na Slovensku.

Populácia cudzincov žijúcich v Bratislave je veľmi rozmanitá. Nielen tým, z akých krajín cudzinci prichádzajú, v akom veku a za akým účelom, ale aj životnými situáciami, v ktorých sa ocitli. Rovnako ako v domácej populácii sú medzi cudzincami ľudia rôzneho sociálneho statusu a sociálneho zázemia, konkrétnejšie povedané, aj medzi cudzincami sú ľudia, ktorí profitujú z ekonomického rozvoja, ale aj ľudia, ktorí sa ocitajú na okraji spoločnosti. Sú tu teda aj ohrozené skupiny cudzincov, ktorí sú zraniteľní vo svojej situácii, čo ešte umocňuje fakt, že sú často bez podporných sociálnych sietí alebo služieb, ktoré by im pomohli situáciu zvládnuť. Ako jednu z podkategórií cudzincov, ktorí sú v zlom postavení, respondenti uviedli ženy - cudzinky, ktoré majú prechodný pobyt a zažívajú domáce násilie. Ak by to nahlásili a rozpadlo sa im manželstvo, ohrozuje to aj ich pobyt na Slovensku. V súčasnosti sú v pasci, nemôžu z takéhoto manželstva odísť (respondent z MVO).

Vo výskumných rozhovoroch boli pomenované viaceré podkategórie cudzincov, ktorým sa pravdepodobne v meste žije horšie – jednak sú tu ľudia bez domova (čo potvrdilo aj sčítanie ľudí bez domova, ktoré sa uskutočnilo v Bratislave¹⁷). V roku 2016 bolo na území Bratislavy sčítaných celkovo 2064 ľudí bez domova, pričom časť z nich mala trvalý pobyt mimo Bratislavy, iné ako SR občianstvo malo spolu 18 ľudí (8 ČR, 10 iné krajiny), zároveň u 150 ľudí nebol zistený ich trvalý pobyt, takže v tejto

¹⁷Ondrušová, D. a spol. (2016) Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území Bratislavy v roku 2016, dostupné na: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2016/Ondrusova/zaverecna_sprava_scitanie_ondrusova_2016.pdf, s. 28.

kategórii sa tiež ešte mohli nachádzať ľudia, ktorí pochádzajú z krajín mimo Slovenska.¹⁸ Ďalšou ohrozenou kategóriou cudzincov sú ľudia, ktorí sú alebo sa ľahko môžu ocitnúť v krízovej životnej situácii, lebo u nich napríklad dochádza k pracovnému vykorisťovaniu, zneužívaniu ich postavenia a podobne. Spomínané bolo tiež domáce násilie, ktoré sa objavuje v rodinách. Čo sa týka postavenia žien cudzinek, v ich prípade vystupuje do popredia téma izolácie v rámci rodiny, pokiaľ nepracujú.

“Konkrétne v [mestskej časti] vystupuje gender aspekt. Ženy sú zrejme viac ohrozené izoláciou. V roku 2014-2015 tam prišli viaceré ukrajinské rodiny, muži sa zamestnali, ženy mali malé deti, tak sa ťažšie učili jazyk, bolo pre ne náročnejšie integrovať sa.” (respondentka z MVO)

Podľa mimovládnych organizácií, ktoré pracujú s cudzincami ďalej ako ohrozené skupiny v rámci populácie cudzincov vyskakujú rodiny osamelých rodičov s deťmi (väčšinou žien – matiek), seniори a cudzinci so zdravotným postihnutím.

V rozdielnom postavení sú občania iných EÚ krajín a občania tretích krajín. Pravidlá pre pobyt cudzincov z tretích krajín spôsobujú, že sa ocitajú v ťažšom postavení. Ale aj v rámci tejto podkategórie cudzincov existujú značné rozdiely. Jedna z respondentiek takto opísala rozdiely medzi Vietnamcami a Ukrajincami v Bratislave a príčiny, ktoré mohli k týmto rozdielom viesť:

“Tá vietnamská je veľmi uzavretá, ťažko sa tam dá preniknúť. Tí ľudia často napriek tomu, že na Slovensku žijú povedzme 20 rokov, nevedia dobre po slovensky a dosť ich to limituje. Tá prvá generácia, ktorá je na stredných školách, je už trochu iná. Nepodarilo sa mi medzi nich preniknúť, nechceli poskytovať rozhovory, aj kvôli rečovej bariére. Ukrajinci nie sú zjednotení. Tým, že majú často aj zmiešané manželstvá... Robila som rozhovor s Ukrajinkou a hovorila, že sa nezdužujú. Nemajú tú potrebu. Mala som dojem, že sa nechcú vyčleňovať, manifestovať, že sú Ukrajinci. Skôr sa snažia budovať kontakty s majoritou, možno zapadnúť. Asi je to spôsobené aj tým proti-imigračným naratívom, ktorý je vo verejnom diskurze.” (respondentka z MVO)

V Bratislave je tiež veľká skupina cudzincov, ktorí sa označujú ako „expati“ (expats). Veľká časť z nich sú ľudia pracujúci vo veľkých korporáciách, ktorí prišli do mesta len na určitý čas, nemajú príliš ambíciu naučiť sa slovenčinu a „zapadnúť“, avšak vytvorili si tu také zázemie, ktoré umožňuje pohodlný a kvalitný život – avšak je to trochu paralelný svet. Na druhej strane ani nemajú možnosť kvôli jazykovej bariére navštevovať väčšinové podujatia, takže si organizujú svoje vlastné v anglickom jazyku (napr. organizácia Bratislava Internationals, InterNations Bratislava, ale aj podujatia z individuálnej iniciatívy).

V porovnaní s inými mestami treba v prípade Bratislavy spomenúť početné veľvyslanectvá iných krajín a ich zázemie, prípadne komunity, ktoré vytvárajú. Niektoré sú výrazne aktívne a spolupracujú s mestom pri organizovaní kultúrnych

¹⁸Ondrušová, D. a spol. (2016) Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území Bratislavy v roku 2016, dostupné na: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2016/Ondrusova/zaverecna_sprava_scitanie_ondrusova_2016.pdf, s. 28.

a iných podujatí (napríklad Ázijský víkend je organizovaný v spolupráci mesta a viacerých veľvyslanectiev, ďalej International Women's Club¹⁹, čo je iniciatíva manželiek veľvyslancov, najznámejšie aktivitou je každoročný vianočný bazár²⁰).

Celkovo sú cudzinci v Bratislave v porovnaní s inými mestami na Slovensku najviac organizovaní, vytvárajú si svoje združenia/komunity, ktoré im na jednej strane v novom prostredí **pomáhajú a nahrádzajú sociálne siete**, na druhej strane dochádza tiež k tomu, že v situácii odkázanosti na pomoc iných a nedostatku podporných služieb pre cudzincov sa najmä novopríchodzí cudzinci ocitajú v rámci týchto združení/komunit **v mocensky nevyvážených a závislých vzťahoch** (*komunity sa uzatvárajú do seba*). Toto vnímajú niektorí respondenti ako značne negatívne, pretože proces integrácie vnímajú skôr ako opačný – ako zapájanie cudzincov do väčšinovej spoločnosti a vzťahov.

Čo sa týka konkrétnych problémov, s ktorými sa cudzinci v Bratislave stretávajú, okrem zdĺhavého vybavovania dokladov, bola spomínaná jazyková bariéra a nedostatok informácií v inom ako slovenskom jazyku, problém nájst si bývanie, keďže Bratislava nemá dostatok nájomných bytov a cudzinci sa stretávajú v prípade bežného komerčného prenájmu s neochotou a odmietaním. Orientácia v MHD pre cudzincov tiež nie je jednoduchá. Problémom je aj prístup k vzdelávaniu a zdravotnej starostlivosti, mnohí cudzinci si radšej platia súkromné zariadenia, kde sú k nim ústretovejší (hoci si musia platiť zdravotné poistenie, lekári ich často odmietnu kvôli jazykovej bariére).

Ak by sme chceli zovšeobecniť a povedať, ktorí cudzinci sa do života v Bratislave začleňujú ťažšie, tak okrem ich osobnej ochoty a motivácie značnú úlohu zohráva jazyk, resp. jazyková blízkosť/vzdialenosť ich materinského jazyka k slovenčine, a životná situácia. Ak pracujú, je možné predpokladať, že sú v lepšej ekonomickej situácii a intenzívnejšie sa integrujú v pracovnom prostredí, najmä vtedy, ak pracujú v zmiešaných pracovných kolektívoch. Ťažšie to majú cudzinci, ktorí sú na prvý pohľad odlišní (farbou pleti, pôvodom, životným štýlom), tí sa na jednej strane častejšie stretávajú s nepriateľskými prejavmi, na druhej strane aj sami volia také stratégie, aby zvýšili svoju bezpečnosť a bezpečnosť svojich blízkych (nechodia von vo večerných hodinách, nechodia na určité miesta a podobne, ich stratégia je byť neviditeľní). V neistejšej pozícii sú aj menej kvalifikovaní pracovníci, často z tretích krajín, ktorí sa jednak môžu stať obeťou pracovného vykorisťovania alebo zneužívania zo strany agentúr a zamestnávateľov, rovnako tiež majú často problém nájst si primerané ubytovanie.

“Migranti, ktorí prichádzajú za prácou, je tu veľký rozdiel medzi tými, ktorí sú z EÚ a tými, ktorí prichádzajú z tretích krajín. Tí, ktorí pracujú v automobilovom priemysle a stavebníctve majú problém s ubytovaním. Bývanie je pre nich cenovo nedostupné alebo nie je vhodné pre rodiny. Vytvárajú už veľmi početnú skupinu neviditeľných a

¹⁹<https://www.iwc.sk/>

²⁰<https://www.bratislavskenoviny.sk/zivot-v-meste/50408-v-piatok-budete-mat-moznost-objavit-caro-azijskej-kultury>

rizikových osôb. Sú to ohrozené skupiny, lebo nedokážu v meste plnohodnotne fungovať.“ (respondent z MVO)

Čo sa týka témy vytvárania cudzineckých štvrtí alebo vzniku sociálnych problémov spojených s prevahou cudzincov v niektorých častiach mesta, väčšina respondentov si myslí, že v Bratislave zatiaľ nedochádza k procesom, ktoré by smerovali k vzniku get alebo nejakých problémových mestských častí obývaných prevažne cudzincami. Skúsenosti zo zahraničia však ukazujú, že je potrebné na úrovni miest prijať určité preventívne opatrenia a predchádzať vzniku etnicky homogénnych (cudzineckých) štvrtí.

„Bratislava zatiaľ nie je zasiahnutá nejakou getoizáciou.... s časťami, ktoré sú výrazne cudzinecké ako v iných európskych mestách. Sú tu časti mesta, kde sa tradične usadili nejaké komunity. Je to viditeľné z pohľadu výskumníkov. Z pohľadu obyvateľov je to viditeľné napríklad na Starej Vajnorskej, Odborárskej. Ale má to nejaký dôvod, tí ľudia sú tam, lebo tam pracujú.“ (respondent z MVO)

Vnímanie cudzincov v meste obyvateľmi a rôznymi aktérmi - postoje, vzťahy, konflikty

Vnímanie cudzincov v meste je celkovo rámcované tým, že táto téma nie je vypuklá, nie sú tu problémy, ktoré by v súvislosti s prítomnosťou cudzincov vystali ako akútne, cudzinci nie sú súčasťou verejnej debaty, sú len okrajovo prítomní vo verejnom diskurze, neformulujú svoje potreby a požiadavky. Z tohto dôvodu smrť Henryho Acordu vyvolala u značnej časti populácie precitnutie v tejto téme, možno prvýkrát boli vznesené pochybnosti a otázky o kvalite života cudzincov v Bratislave. Objavili sa pochybnosti o tom, do akej miery je mesto alebo niektoré jeho časti bezpečné pre cudzincov, či túto tému samospráva a ďalší aktéri vôbec reflektujú a do akej miery sa na danej udalosti podpísali negatívne nálady voči cudzincom v spoločnosti. Keďže hostilné prejavy voči cudzincom nie sú podrobne monitorované, resp. oni sami skôr takéto incidenty nehlásia, je možné sa domnievať, že týchto prípadov je oveľa viac než tých zopár, ktoré boli za posledné obdobie medializované.

„Je to len začiatok, lebo cudzinci majú strach alebo jazykovú bariéru a trestný čin nejdú nahlásiť. Preto nebudeme vedieť, či sú to všetky prípady alebo len špička ľadovca“. (respondent z MVO)

Diskurz o migrácii na úrovni mesta je skôr pragmatický v zmysle, že z ekonomického hľadiska je migrácia prínos a prílev pracovnej sily je potrebný minimálne do niektorých sektorov ekonomiky. Je značne zúžený najmä na tému zamestnávania, zahraničných zamestnávateľov/investorov a integráciu na trhu práce a boja proti rôznym negatívnym javom, ako je nelegálne zamestnávanie cudzincov. Čo sa týka iných oblastí života, bežná populácia a aj aktéri na inštitucionálnej úrovni očakávajú, že cudzinci sa prispôbia životu na Slovensku a v tomto smere vyvinú aj dostatočné úsilie - naučia sa jazyk, zapoja sa, sami si vyhľadajú informácie a cesty, ako na Slovensku a v meste fungovať.

Organizácie pracujúce s cudzincami výrazne diferencovali medzi cudzincami, ktorí nie sú rozpoznateľní na prvý pohľad a tými, ktorí sú na prvý pohľad odlišní. Cudzinci odlišní svojim pôvodom, farbou pleti, životným štýlom sa odlišujú od bežnej populácie na prvý pohľad a stretávajú sa s rôznymi prejavmi odmietania (napr. ľudia na nich pozerajú, komentujú ich, dochádza aj k otvoreným konfliktom a pod.).

„Keby som mala zovšeobecniť, tak si myslím, že je to také, že akceptujú, že tu sú tí, čo tu sú. Keď nevyzerajú vyslovene že inak, tak ich v princípe možno ani nezaujímajú alebo ich nepovažujú za nejakých iných od nás, ale myslím si, že tí ktorí reálne vyzerajú trochu ináč od nás, tak tí im možno trochu prekážajú. Tak vo všeobecnosti.“ (respondentka z MVO)

Bežná verejnosť zároveň vníma tému cudzincov v meste jednak cez tému turistov alebo aj utečencov a ľudí, ktorí boli nútení migrovať.

„To už bolo pred tými 3-4 rokmi, ako je to od vtedy, čo som sa zapojila do Výzvy k ľudskosti. Tak vtedy bolo prekvapujúce, ten veľký koncert, čo sme robili na námestí, tak kopu Bratislavčanov tam prišlo, aj to mesto vtedy tým tak žilo. Ale naozaj ten prvotný impulz, bola tá smrť tých 76 ľudí v tom kamióne. Takže to bolo také, by som povedala, vypuklé a veľmi emocionálne. Ale na tej racionálnej úrovni sa s tým nestretávam, akoby nejakou inštitucionálnou.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

Cudzinci, ktorí žijú na Slovensku a v Bratislave dlhší čas, nie sú ešte vnímaní ako integrálna súčasť populácie mesta. Sú tu prítomní, ale nie ako aktéri, ktorí by boli dôležitou kategóriou obyvateľov mesta, aj z hľadiska inštitucionálnych aktérov sú skôr prehladaní.

„Myslím si, že v rámci mesta pre nejakého bežného človeka, [cudzinci] viditeľní nie sú alebo nijak zvlášť, aj keď si myslím, že ich vnímajú ako tých, čo v Pande predávajú čínske jedlo, tých čo v kuskuse predávajú kebab, proste tých, čo... Takto si myslím, že sú vnímaní, ale nie sú intenzívne vnímaní ako, že tu je cudzinec - potenciálne aktér v mojom spoločenskom priestore a potenciálne človek, ktorý má volebné právo v komunálnych voľbách. Že takto si myslím nie sú úplne vnímaní, ale sú súčasťou takej nejakej bežnej palety, že ľudia si uvedomujú, že tu sú, ale neuvedomujú si, že čo všetko to môže znamenať.“ (respondentka z MVO)

„Tí cudzinci zatiaľ nie sú vnímaní nijak, lebo proste ten problém oni tu nevytvárajú. Ľudia nevidia ich na uliciach v takom počte, nemajú tie autá označené takými značkami ako SC, DS...Ale bežný človek s tým zatiaľ nie je konfrontovaný, s takou situáciou, ktorá by ho nejakým spôsobom ohrozovala.“ (zamestnanec samosprávy)

To, ako ľudia vnímajú cudzincov podľa respondentov do značnej miery súvisí s tým, či majú skúsenosť s migráciou a s migrantmi. Avšak ako upozornila jedna z respondentiek, ani pobyt v zahraničí ešte automaticky neznamená posun v postojoch a názoroch ľudí, pretože sú ľudia, ktorí aj keď žijú v inej krajine, sami seba nevnímajú ako migrantov a nevidia svoje skúsenosti premostiť na situáciu cudzincov na Slovensku, keď sa vrátia. **Zdá sa, že vnímanie ľudí oveľa viac formuje,**

keď sú socializovaní v rozmanitom prostredí, takže potom diverzitu vo svojom okolí berú ako samozrejmú a nie tému, ktorou sa treba zaoberať.

„Im [pozn. Slovákom, ktorí odišli na istý čas do zahraničia] to vôbec nedochádza, veľa ľudí sa vráti a nič sa v ich názoroch nemení. Oni v zahraničí nevnímajú seba ako migrantov. Vláda zohráva veľkú úlohu v tomto celom, lebo migrantov vykresľuje ako nebezpečných, či pre kultúru alebo fyzicky nebezpečných. Naši ľudia v zahraničí sa necítia byť nebezpeční. Tí ľudia, ktorí prichádzajú k nám, sú automaticky vykreslení ako kriminálni. Ten, ktorý prichádza, nie je dobrý človek a je jedno, akú má národnosť.“ (zamestnávateľ/-ka)

„...podľa mňa takáto bezprostredná skúsenosť, keď niekto spolupracuje, keď niekto je zamestnaný vo firme, kde sú zamestnaní cudzinci, tak je to... preňho normálne. Ani nemá potrebu. Čiže tá otázka bola, že aká je tá Bratislava, tak asi sa to delí na to, že kto má už tú skúsenosť, tak je to preňho vybavená téma a vôbec to nerieši. A kto nemá tú skúsenosť, tak závisí potom od toho, pod akým vplyvom je, či už mediálnym alebo kontaktným alebo sociálnym, tak podľa toho asi na to reaguje.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

Samostatnou kategóriou cudzincov sú moslimovia, ktorí, ak sa otvorene hlásia k svojmu náboženstvu (napr. ženy nosením šatky), tak sa ľahko stávajú terčom útokov. Najznámejším prípadom je pravdepodobne príbeh Khadry Abdil, ktorá bola opakovane napadnutá v Bratislave na verejnosti. V roku 2016 získala ocenenie Biela Vrana za to, že verejne hovorila o svojich skúsenostiach, aby upriamila pozornosť verejnosti na útoky, ktoré si ona sama, ale aj ďalšie ženy nosiace šatku zažívajú.²¹ Ako upozornila jedna z respondentiek, toto však nie je jediný problém, s ktorým sa cudzinci – moslimovia potýkajú. Ďalším problémom je, že v meste nemajú náboženské centrum – mešitu, v meste sú len modlitebne a kultúrne centrum Cordóba, avšak doposiaľ boli ich snahy o otvorenie mešity zmarené.²² To v konečnom dôsledku znamená, že duchovné potreby týchto ľudí sú popierané, nie je im umožnené na adekvátnej úrovni ich napĺňať, hoci náboženská sloboda jednotlivca je jeden zo základných princípov európskej civilizácie, a teda i Slovenskej republiky.²³

Čo sa týka náboženskej slobody, za zmienku tiež stojí, že existujúce pravidlá pre registráciu cirkví a náboženských spoločností, ktoré boli sprísnené viackrát za posledné roky²⁴, celkom znemožnili moslimom zaregistrovať si svoju cirkev (náboženskú spoločnosť) na Slovensku. V praktickej rovine to znamená, že napríklad nemôžu vytvárať pracovné pozície pre svojich duchovných, oficiálne vykonávať

²¹<http://bielavrana.sk/oceneni/2016.html#abdile>

²²Viac informácií o moslimoch v Bratislave pozri napríklad tu islamonline.sk, sme.sk, 'Je ich dvetisíc a nepredávajú len kebaby. Moslimovia v Bratislave', 11. Apríl 2014. Dostupné tu: <https://bratislava.sme.sk/c/7166040/je-ich-dvetisic-a-nepredavaju-len-kebaby-moslimovia-v-bratislave.html>

²³Slovenská republika, Ústava Slovenskej republiky, aktuálne znenie dostupné na: <https://www.slovlex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/20170601>

²⁴ Zákon č. 308/1991 Z.z. o slobode náboženskej viery a o postavení cirkví a náboženských spoločností.

pohreby a sobáše, nemajú tieto aj ďalšie oprávnenia, ktoré sú určené len oficiálne zaregistrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Multikulturalizmus, integrácia a ich vnímanie rôznymi aktérmi

Hoci viacerí respondenti spomenuli multikultúrnu minulosť mesta, v súčasnosti nie je celkom zrejmé, ako by mesto mohlo pri vytváraní identity na túto tému nadviazať. Jeden z respondentov vysvetľuje, prečo podľa neho v súčasnosti Bratislava nie je multikultúrnym mestom:

„Nemyslím si, že Bratislava je multikultúrne mesto. Je do istej miery rôznorodé. Bratislava bola kedysi trojjazyčné mesto, sú tu nejaké pozostatky tejto histórie, ale v porovnaní s Viedňou alebo inými mestami nie je multikultúrne. Je to mesto, ktoré je najviac vystavené iným kultúram alebo cudzincom vo všeobecnosti, ale nemyslím si, že funguje multikultúrne. Ani na neformálnej, ani na formálnej úrovni.“ (respondent z MVO)

Predstavitel'/-ka mestského zastupiteľstva v tomto zmysle kladie otázku, či je v súčasnosti situácia taká, že mesto je natoľko tolerantné a pripravené, že absorbuje migrantov medzi bežnú populáciu, alebo sú skôr na okraji záujmu väčšiny verejnosti, ktorá ani nemá potrebu túto tému reflektovať. Z vnímania cudzincov obyvateľmi mesta a reakcií inštitucionálnych aktérov skôr vyplýva marginálnosť tejto témy. Predstavitel'/-ka MVO upozorňuje na fakt, že **už v súčasnosti dochádza k postupnému uzatváraniu komunit cudzincov, čo znamená, že cudzinci sa snažia svoje problémy riešiť v rámci svojej komunity, nemajú inú možnosť alebo dôveru vo väčšinové inštitúcie, že by im pomohli.**

„Ak nechceme, aby sa tie komunity postupne uzatvárali, k čomu už do istej miery dochádza, aby si hľadali pomoc len medzi sebou. Nejde o to, že ‚tuto takýto úrad pochybil a tu je náprava‘, mala by tu byť snaha vo všeobecnosti a vo vlastnom záujme, aby sa komunity cudzincov a miestneho obyvateľstva neuzatvárali. Aby cudzinci vedeli, že sú v prostredí, kedy sa môžu obrátiť na políciu, aj keď sú cudzinci.“ (respondent z MVO)

Čo sa týka integrácie, respondenti sa zhodli na tom, že je to postupný proces začlenenia, „zapadnutia“ cudzincov do spoločnosti v hostiteľskej krajine tak, aby bez ohľadu na individuálne okolnosti dokázali rozvinúť svoj potenciál a plnohodnotne fungovať v novej krajine.

“[Integrácia] znamená, že majú mať právo chodiť do škôl, zamestnať sa, aby mohli pomôcť sebe a spoločnosti, ktorá ich prijala, aby mohli slobodne rozvíjať svoje záujmy, svoje túžby, svoj život, svoje kultúrne hodnoty a presvedčenia, ktoré nemohli realizovať v svojej krajine, za predpokladu, že nebudú ohrozovať alebo teda takisto ani majoritná spoločnosť nebude ohrozovať ich. Proste priateľ, v ktorom slobodne budú žiť, bez toho, aby pociťovali hrozbu alebo boli sami hrozbou.“ (zamestnanec samosprávy)

Hoci teda respondenti reflektovali, že v procese integrácie by malo ísť o rozvoj potenciálu človeka v hostiteľskej krajine, nevedeli celkom pomenovať (možno kvôli nedostatku skúseností s prácou s cudzincami), či sú cudzinci v Bratislave (resp. na Slovensku) slobodní vo svojich osobných rozhodnutiach rovnako ako domáca populácia. Napríklad v konkrétnych politikách a aktivitách samosprávy sa ukázalo, že aktéri na lokálnej úrovni skôr očakávajú od cudzincov výhradné prispôsobenie sa situácii (naučí sa jazyk, informácie nie sú dostupné v inom jazyku a pod.), vyvinutie maximálneho úsilia o začlenenie sa a nie vytvorenie podmienok a zohľadnenie špecifickosti ich situácie.

Kto všetko vstupuje do tohto procesu vnímali respondenti rôzne. Na jednej strane hovorili, že cudzinci prichádzajú do kontaktu so štátnou správou, takže tá má v procese integrácie primárnu úlohu. Zároveň títo respondenti nevedeli celkom pomenovať, do akej miery sa táto téma týka samosprávy mesta, či už magistrátu alebo mestských častí. Presnejšiu predstavu o tom, akú úlohu by v procese integrácie mohla zohrať samospráva, mali skôr predstavitelia mimovládnych organizácií a samotní cudzinci. Jedna z respondentiek uviedla, že proces integrácie je do značnej miery previazaný so samosprávnou úrovňou, pretože: *„integrácia prebieha hlavne na samosprávnej úrovni, lebo tam ľudia žijú, chodia do školy, deje sa tam deväťdesiat percent ich života a samospráva by cez všetky prierezové politiky mohla niečo robiť“* (respondentka z MVO). Ak vnímame proces integrácie nielen ako vybavenie rôznych povolení a formalít, potom sa ukáže, že je to výrazne prierezový proces, ktorý ide naprieč takmer všetkými politikami, aj tými, ktoré realizuje samospráva (bývanie, vzdelávanie, kultúra, občiansky a politický život na lokálnej úrovni).

Samospráva skôr cudzincov potenciálne vníma ako skupinu, ktorá by mohla znamenať nejakú ťarchu, čo je dané dezinterpretáciou a vnímaním cudzincov len ako utečencov, ktorí hľadajú pomoc a útočisko. Toto vnímanie podľa predstaviteľov MVO pretrváva už niekoľko rokov a nedarí sa ho, napriek mnohým edukačným aktivitám určeným aj pre samosprávu, meniť. MVO sa práve naopak snažia poukazovať na to, že situácia je najmä v prípade ekonomických migrantov opačná:

„Paradoxne sú to ľudia, ktorí mestu veľa prinášajú, ale späť dostávajú veľmi málo.“
(respondent z MVO)

Iní respondenti pracujúci s cudzincami si naopak myslia, že cudzinci by mohli byť pre mesto ešte väčším prínosom, keďže poznajú ako fungujú mnohé veci v iných krajinách a v iných mestách a ak by existoval nejaký mechanizmus komunikácie medzi nimi a mestom mohli by byť veľkým zdrojom inšpirácie (zamestnávateľ).

Jeden z respondentov poukázal tiež na to, že čo sa týka diverzity v meste, v Bratislave sa ukazuje ako dosť výrazný problém vzťah medzi domácimi Bratislavčanmi a ľuďmi z iných regiónov Slovenska. Tento vzťah je podľa neho výrazne polarizovaný a ešte aj posilňovaný reakciou aktérov na lokálnej úrovni a navrhovanými opatreniami (napr. parkovacia politika). Následne sa teda pýta, do akej miery dokáže mesto absorbovať a prijať cudzincov, keď má problém s ľuďmi z iných regiónov Slovenska. Naznačuje

nie celkom zvládnuté procesy mestského rozvoja, (sub)urbanizácie a vytvárania identity mesta (zamestnanec samosprávy).

SAMOSPRÁVA A CUDZINCI

Cudzinci v koncepčných dokumentoch mesta

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR)

Súčasný *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja na roky 2010 – 2020* bol prijatý ešte v roku 2010 ako strategický dokument pre oblasť rozvoja Bratislavy. Dokument stanovil 6 základných okruhov strategického rozvoja mesta, konkrétne: 1. Bratislava – nadregionálne centrum, 2. Znalostná ekonomika, 3. Kvalita života a ľudský potenciál, 4. Kvalita životného prostredia a mestského priestoru, 5. Doprava a technická infraštruktúra, 6. Správa a riadenie mesta.

Tento strategický dokument čiastočne reflektuje aj problematiku zahraničnej migrácie. Konštatuje, že Bratislava má multikultúrny charakter, ale v porovnaní s inými európskymi metropolami je populácia v Bratislave ešte stále skôr homogénna.²⁵ Počet cudzincov žijúcich v Bratislave sa postupne zvyšuje, už v roku 2008 bolo v Bratislavskom kraji evidovaných 12 383 cudzincov (približne 30% všetkých cudzincov žijúcich v SR v tom čase). Podľa aktuálnych údajov žije priamo v meste viac ako 34 tisíc cudzincov. Zahraničná migrácia postupne začala vytvárať tlak na zlepšenie služieb a možností bývania, konštatuje PHSR.

Čo sa týka populačného vývoja v Bratislave, jednak dochádza k starnutiu populácie a zároveň k jej suburbanizácii (odchod obyvateľov do okolitých miest a obcí). PHSR očakáva, že zahraničná migrácia pomôže zmierniť tieto dva trendy, avšak nebude schopná ich celkom kompenzovať, pretože migranti neprichádzajú v takých výrazných počtoch. Koncepčný dokument je však z roku 2010, bol vypracovaný v období ekonomickej recesie, takže pre súčasnosť by bolo potrebné ho revidovať.

Ďalej PHSR konštatuje, že v oblasti zahraničnej migrácie je na Slovensku nepresná štatistická evidencia, čo komplikuje situáciu a aj možné prognózy vývoja v tejto oblasti. V čase tvorby PHSR tvorila populácia cudzincov v Bratislave menej ako 5%, preto PHSR hodnotí populáciu Bratislavy z tohto hľadiska v porovnaní s inými európskymi metropolami ako homogénnu.²⁶

V časti SWOT analýza, ktorá je súčasťou PHSR, je pre oblasť sociálnych a demografických zmien uvedená zahraničná imigrácia zároveň ako príležitosť i ako možné ohrozenie.²⁷ Hoci v tejto časti autori PHSR nešpecifickú podrobnejšie, v čom spočívajú príležitosti a ohrozenia zahraničnej imigrácie, na inom mieste dokumentu sa napríklad spomína, že vzhľadom na spomínané procesy starnutia populácie

²⁵Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja.

²⁶Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja, s. 284.

²⁷Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja, s. 406.

a suburbanizácie môže v budúcnosti hroziť getoizácia a segregácia niektorých skupín migrantov v určitých mestských lokalitách.²⁸

Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta

Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta bol prijatý v roku 2013. Dokument špecifikuje rozličné kategórie prijímateľov sociálnych služieb, popisuje situáciu v oblasti poskytovania sociálnych služieb a stanovuje priority pre túto oblasť.

Vývoj v oblasti sociálnych služieb podľa dokumentu úzko súvisí s demografickým vývojom populácie v hlavnom meste, z tohto hľadiska je dôležité predpokladať, že dôjde k výraznejšiemu nárastu zahraničnej migrácie.²⁹ Ďalej je možné očakávať, že populácia v hlavnom meste sa bude výraznejšie meniť kvôli veľkým demografickým vlnám v minulosti, súčasnej suburbanizácii a pod. **Zahraniční migranti sú podľa komunitného plánu jednou zo špecifických kategórií populácie, u ktorých dochádza v Bratislave k väčšej koncentrácii než v iných mestách.**

V časti SWOT analýza Komunitný plán uvádza, že jednou zo silných stránok v oblasti poskytovania sociálnych služieb v hlavnom meste je rozmanité náboženské a národnostné zloženie populácie mesta a prevládajúca tolerancia medzi rôznymi skupinami a zároveň ústretový vzťah mesta ku všetkým skupinám obyvateľov. Naopak, medzi slabými stránkami SWOT analýza uvádza všeobecne nedostatok informácií o poskytovaných sociálnych službách, absenciu niektorých sociálnych služieb (najmä prevencie a krízovej intervencie všeobecne pre celú populáciu), konkrétnejšie je tu spomínaný aj nedostatok ubytovacích kapacít pre migrantov.³⁰

V časti *Ciele a priority rozvoja sociálnych služieb* nie je problematika zahraničnej migrácie a migrantov explicitne spomínaná, je však možné predpokladať, že stanovené ciele a priority sa môžu týkať aj tejto kategórie obyvateľov, keďže cudzinci sa v určitej etape svojho života podobne ako domáca populácia môžu ocitnúť v situácii, kedy potrebujú určitú sociálnu službu. **Dokument však nereflektuje, že sú oproti občanom SR v špecifickom postavení.**

Koncepcia pomoci ľuďom bez domova

Koncepcia pomoci ľuďom bez domova bola prijatá v roku 2017 ako koncepčný dokument pre oblasť riešenia situácie ľudí bez domova na úrovni hlavného mesta. Migrácia do miest (najmä za prácou) je v koncepcii uvedená ako jedna z možných príčin bezdomovectva, keďže človek sa ocitne v meste bez podporných sociálnych sietí odkázaný sám na seba.

²⁸Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja, s. 164.

²⁹Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta, s. 113.

³⁰Komunitný plán sociálnych služieb hlavného mesta, s. 117.

Koncepcia vychádza z výskumu a sčítania ľudí bez domova v hlavnom meste, ktorý realizoval Inštitút pre výskum práce a rodiny.³¹ Podľa tohto sčítania malo z celkového počtu sčítaných osôb trvalý pobyt v Bratislave 64% respondentov, ostatní ľudia bez domova pochádzali z iných regiónov Slovenska a tiež zo zahraničia. Osôb, ktoré mali trvalý pobyt mimo územia SR, bolo v tomto sčítaní zaznamenaných 18, ďalej tu bola časť ľudí bez domova, u ktorých nebolo vôbec zistené, kde majú trvalý pobyt.

Koncepcia stanovuje krátkodobé, strednodobé a dlhodobé ciele pre oblasť poskytovania sociálnych služieb ľuďom bez domova. Okrem toho načrtáva postupný plán práce s ľuďmi bez domova v jednotlivých krokoch, od prvého kontaktu, až po získanie trvalého bývania. **Koncepcia explicitne nešpecifikuje nejaké konkrétne opatrenia zamerané na cudzincov, ktorí sa ocitnú bez domova.** Rovnako nie je jasné, ako do poskytovania sociálnych služieb ľuďom bez domova vstupuje to, aký typ pobytu v meste, či už ako občania SR, alebo cudzinci, ľudia bez domova majú. Pričom je možné predpokladať, že táto skutočnosť významne ovplyvňuje ich situáciu a jej možného riešenia.

Koncepcia Smart City Bratislava

Koncepčný dokument *Koncepcia SmartCity Bratislava* bol prijatý ako strategický dokument pre rozvoj mesta v roku 2018.³² Ústredným motívom koncepcie je idea „Rozumná Bratislava – lepšie mesto pre život“. Cieľom je skvalitniť život obyvateľov mesta prostredníctvom rozumných riešení v rozličných oblastiach rozvoja mesta – konkrétne v oblastiach: 1. Správa mesta, 2. Mobilita, 3. Energetika, 4. Životné prostredie, 5. Obehové hospodárstvo, 6. Podnikanie, 7. Verejný priestor, 8. Sociálna inklúzia, 9. Vzdelávanie, 10. Kultúra, 11. Cestovný ruch, 12. Šport.

I keď sa koncepcia explicitne nevyjadruje k téme zahraničnej migrácie a cudzincov, v oblasti *Sociálna inklúzia* si mesto kladie za cieľ zlepšenie kvality života sociálne slabších a znevýhodnených skupín obyvateľstva, zmierňovanie sociálneho vylúčenia a krízových situácií a zvyšovanie medzigeneračného porozumenia v spoločnosti.

Koncepčné dokumenty zamerané na integráciu cudzincov

Mesto Bratislava zatiaľ nemá vypracovaný koncepčný dokument, ktorý by sa venoval špecificky problematike zahraničnej migrácie alebo integrácie cudzincov žijúcich na území mesta. Táto téma sa sporadicky vyskytuje v niektorých iných koncepčných mestských materiáloch (spomínaných vyššie), ale ako taká doteraz nebola samostatne spracovaná.

Možno však spomenúť, že v roku 2012 bola na základe projektovej spolupráce Mestskej časti Bratislava – Staré Mesto a mimovládnej organizácie Centrum pre

³¹Vyhodnotenie bratislavského sčítania ľudí bez domova, dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/vyhodnotenie-bratislavskeho-scitania-ludi-bez-domova-2.html>

³²Bratislava – Rozumné mesto 2030. Koncepcia Smart City, dostupné na: <https://www.bratislava.sk/sk/rozumna-bratislava-2030> aktualizovaná verzia pre rok 2018

výskum etnicity a kultúry (CVEK) spracovaná *Rámcová stratégia integrácie cudzincov v mestskej časti Bratislava – Staré Mesto*.³³ Tento dokument sa však podrobnejšie venuje len spomenutej mestskej časti, pričom uvádza základný štatistický prehľad o populácii cudzincov, existujúce integračné aktivity a inštitúcie, ktoré do procesu integrácie cudzincov vstupujú.

Rámcová stratégia v závere tiež formulovala viaceré odporúčania pre mestskú časť ako napríklad systematické a pravidelné zbieranie údajov o populácii cudzincov, vytvorenie komunikačnej platformy na úrovni mestskej časti, kde by sa stretávali rôzni aktéri zapojení do procesu integrácie cudzincov, tzv. integračný mainstreaming – teda zohľadňovanie situácie cudzincov pri prijímaní rôznych opatrení (aj pri vypracúvaní koncepčných dokumentov), zapájanie cudzincov do spoločenského života v rámci mestskej časti a podporovanie bezkonfliktného spoluzitia pre všetkých obyvateľov.

Úloha samosprávy v integrácii – zistenia z výskumu

Ako sme už spomínali, úloha samosprávy v integrácii cudzincov je výrazná, keďže je to proces, ktorý ide naprieč politikami a z veľkej časti sa odohráva na miestach, kde cudzinci žijú, teda na lokálnej úrovni.

„Myslím si, že samospráva má veľa nástrojov na integráciu, inklúziu, na úrovni školstva, bývania, čo je problematická oblasť, na úrovni kultúrnych aktivít... Hoci o nich často nevie.“ (respondentka z MVO)

Nie všetci aktéri však vnímajú proces integrácie takto. **Samospráva mesta zatiaľ situácii cudzincov nevenuje pozornosť**, je to aj politicky, aj administratívne pre ňu okrajová téma. Hoci pracovníci samosprávy reflektovali, že cudzinci sú súčasťou populácie Bratislavy, nemali doteraz skúsenosti s tým, ako by sa mohla táto téma týkať výkonu kompetencií samosprávy. Na jednej strane je teda nedostatok skúseností s cudzincami, na druhej strane presvedčenie, že túto tému rieši skôr štátna správa, cudzinecká polícia, daňové úrady a podobne. V prípade hlavného mesta Bratislavy ešte vstupuje do hry fakt, že v Bratislave sú samosprávne kompetencie rozdelené medzi mestské časti a magistrát hlavného mesta Bratislavy. Podľa niektorých respondentov sú to skôr mestské časti, ktoré môžu prísť do kontaktu s cudzincami.

Čo sa týka konkrétnych oblastí pôsobnosti samosprávy, v kompetencii magistrátu mesta Bratislavy sú napríklad také aktivity ako organizácia kultúrneho života v meste, základné umelecké školy v meste, niektoré sociálne služby – najmä služby pre ľudí bez domova a podobne. V žiadnej z týchto oblastí mesto zatiaľ nereflektuje to, že

³³CVEK/MČ Bratislava – Staré Mesto (2012) *Rámcová stratégia integrácie cudzincov v mestskej časti Bratislava – Staré Mesto*. Dokument vypracovaný v rámci projektu <http://cvek.sk/zlepsenie-moznosti-integracie-statnych-prislusnikov-tretich-krajin-na-lokalnej-urovni/>

časť populácie, ktorej sa tieto politiky týkajú, sú aj cudzinci, ktorí sú oproti domácej populácii v špecifickom postavení. Ako najvypuklejší problém sa javí napríklad jazyková bariéra – cudzinci nemajú možnosť sa o týchto aktivitách dozvedieť v inom ako slovenskom jazyku. Informácie zo strany magistrátu sú celkovo podávané iba v slovenskom jazyku, časť informácií o kultúrnych podujatiach je dostupná v anglickom jazyku, ale skôr pre turistov ako obyvateľov – cudzincov. Web stránka mesta má svoju anglickú mutáciu, ale tá je na prvý pohľad určená turistom a nie obyvateľom Bratislavy s cudzineckým pôvodom.

„My sa tu moc s cudzincami nestretávame,tak sú to možno (okrem) pár výnimiek deti rodičov, ktorí sú vlastne z iných krajín a žijú tu. No a tie deti navštevujú naše základné umelecké školy, prípadne centrá voľného času. Ale ako nejakú takú významnú potrebu alebo nejakú výzvu pre mesto v tejto oblasti zatiaľ nepociťujeme.“ (zamestnanec samosprávy)

„Cudzincov je v meste veľa, no mesto a úrady tento fakt akoby ignorujú.“
(respondent z MVO)

„Nikdy som nevidel, že by sa mesto snažilo osloviť cudzincov. Podľa môjho názoru, ako cudzinec musím rešpektovať tunajšie pravidlá...(....)všade po krajine majú medzinárodné firmy otvorené dvere, ale (mestá) nie sú pripravené aspoň pomôcť s dokumentáciou alebo mať letáky o službách v rámci mesta v angličtine.“ (občan tretej krajiny žijúci v Bratislave)

V sociálnej oblasti sa téma cudzincov objavila len v súvislosti s ľuďmi bez domova, pretože malá časť týchto ľudí aj podľa sčítania ľudí bez domova sú cudzinci. Pracovníci magistrátu v sociálnej oblasti zároveň očakávajú, že po Brexite môže početne narásť kategória ľudí bez domova, v rámci ktorej sa môžu objaviť aj občania iných krajín. Zatiaľ sa však na túto situáciu nepripravujú, chystajú sa ju riešiť, až nastane (zamestnankyňa samosprávy).

Okrem bežného výkonu správy sú v kompetencii magistrátu aj strategické otázky – rozvoj mesta a jeho plánovanie. Ak sa pozrieme na základné koncepčné dokumenty mesta, tak opäť je téma migrácie skôr prehliadaná ako otvorene pomenovaná. Niektorí respondenti si dokonca myslia, že v tejto oblasti nielen, že nedošlo k progresu, dokument Smart City je skôr krok späť, keďže k téme migrácie, prítomnosti cudzincov a diverzity v meste sa nevyjadruje nijako, zatiaľ čo Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja z roku 2010 sa tejto témy dotkol aspoň okrajovo (poslankyňa mestského zastupiteľstva).

Respondenti z organizácií pracujúcich s cudzincami zároveň hovoria, že mesto nemá zdefinovaný prístup k téme migrácie – **nemá zdefinované, ako s touto témou naložiť, ako ju komunikovať, aké kroky realizovať**. Títo respondenti sa v prípade samosprávy opakovane stretávajú s obavou mesta, že nejakí cudzinci tu budú na ťarchu. Opätovne musia zástupcom mesta vysvetľovať, že väčšina cudzincov sú ekonomickí migranti, ktorí tu pracujú, teda nie sú záťažou pre nikoho, práve naopak.

Spolupráca mesta a MVO v téme integrácie cudzincov je sporadická, skôr príležitostná ako pravidelná a systematická. Najčastejšie ide o poskytnutie priestorov pre realizáciu aktivít MVO (stretnutí, jazykových kurzov a pod.). V minulosti mesto podporilo aktivity niektorých MVO v rámci svojich grantových programov, alebo sa pracovníci samosprávy zúčastnili vzdelávacích aktivít na tému migrácia a integrácia cudzincov.

„Mali sme rôzne formy spolupráce. Zástupcovia mesta boli aj budú prizývaní na naše vzdelávacie programy, kde sa môžu stretnúť s odborníkmi z iných úradov, majú možnosť si vymeniť skúsenosti, čo sa nám celkom osvedčilo. Snažíme sa cez mesto šíriť informáciu o tom, aké služby poskytujeme.... Tretia bola spolupráca, ktorá už nie je, prenajímali sme si od Starého Mesta priestor na výučbu slovenského jazyka.“ (respondent z MVO)

Respondenti zo samosprávy potvrdili, že nemajú prehľad o tom, koľko cudzincov žije v Bratislave. Sú to informácie, ktoré nie sú bežne dostupné, museli by si ich vyžiadať od Úradu hraničnej a cudzineckej polície. Napriek tomu však samospráva určitými informáciami o svojich obyvateľoch disponuje, najmä mestské časti, v ktorých kompetencii je matrika, ohlasovňa pobytu, primárne vzdelávanie a podobne. Nejakú časť údajov o cudzincoch teda samospráva má, prípadne ju vie doplniť údajmi z ÚHCP, je to skôr otázka spracovania údajov ako ich úplnej absencie.

„Oni sa tu, na úrade, prihlasujú na trvalý pobyt a z tých zoznamov vieme o ich prítomnosti. Ďalej máme informácie zo škôl a škôlok. A tým, že Rača má v podstate vidiecku atmosféru, všetci sa tu navzájom poznáme. Takže aj tí cudzinci sú už jedni z nás a máme plus mínus prehľad, kde žijú, čo robia.“ (zamestnankyňa mestskej časti)

„Človek si ide v rámci Petržalky vybaviť pobyt, v rámci Petržalky sobáš, v rámci Petržalky úmrtie, hej? Čiže preto je to tam a nie na meste. Nebude chodiť na mesto, lebo mesto je veľké. Takže tam skôr.“ (zamestnankyňa samosprávy)

„Ako nepotrebujeme ich [údaje o cudzincoch], ani ich nevyhľadávame preto, lebo nejakým spôsobom sa nás netýka, aby sme ľudí rozlišovali podľa krajiny pôvodu. Toto vôbec nepotrebujeme, nezisťujeme.“ (zamestnanec samosprávy)

Ak by sme chceli teda viac zovšeobecniť, čo je úlohou samosprávy v integrácii cudzincov, respondent/-ka z organizácie, ktorá pracuje s cudzincami na lokálnej úrovni, uviedol/la, že zo strany samosprávy je potrebné vytvárať podmienky a podporovať rôznymi spôsobmi proces začleňovania cudzincov do vzťahov v rámci mesta.

„[Samospráva by mala]implementovať nástroje a veci, ktoré dopomáhajú k integrácii cudzincov alebo k budovaniu tých mostov medzi Slovákmi a cudzincami. Aby presne vytvárali tie pomocné barličky pre cudzincov, aby mohli mať rovnaký prístup k službám v rámci mesta a aby podporovali organizácie, ako sme my, ktoré celý ten proces facilitujú, v princípe.“ (respondentka z MVO)

Bariéry a výzvy v oblasti integrácie cudzincov na lokálnej úrovni

Samospráva v Bratislave zatiaľ nie je výraznejšie aktívna v téme integrácie cudzincov. Je to pre ňu skôr okrajová téma, ktorá je popri inej agende odsúvaná zo stola. Vo výskumných rozhovoroch však respondenti detailnejšie pomenovali bariéry alebo výzvy, ktorých riešenie by posunulo tému integrácie cudzincov na lokálnej úrovni dopredu. V nasledujúcom texte sumarizujeme teda zistenia z výskumných rozhovorov v tomto smere.

1. Absencia detailnejších informácií o populácii cudzincov a mapovania ich potrieb

Ako sme už uviedli, samospráva mesta zatiaľ nedisponuje detailnejšími informáciami o populácii cudzincov v meste. Je to však skôr otázka spracovania údajov, z ktorých časť majú mestské časti a časť Úrad hraničnej a cudzineckej polície, ako úplnej nedostupnosti dát. Mestské časti napríklad disponujú dátami z matriky a ohlasovne pobytov, ďalej dátami za školy a škôlky a ďalšie organizácie, ktoré zriaďujú. Celkové údaje za populáciu cudzincov v meste/mestskej časti, však má skôr cudzinecká polícia.

„Nemám ani pocit, že by mala [samospráva] potrebu monitorovať potreby ľudí, zisťovať napríklad to, čo by im pomohlo k lepšej integrácii“ (respondentka z MVO)

2. Marginalizovanie témy migrácie a integrácie

Téma prítomnosti cudzincov v meste zostáva pre aktérov na úrovni samosprávy do značnej miery neviditeľná. Hoci je to skôr začarovaný kruh, kedy oni sami túto tému neotvárajú a nevyhľadávajú o nej informácie, z čoho potom vyplýva ich pocit, že táto téma tu zatiaľ nastolená nie je. Napríklad členka sociálnej komisie mestského zastupiteľstva uviedla, že na inštitucionálnej úrovni sa s touto témou počas celého svojho pôsobenia, teda niekoľko rokov, nestretla.

„Zatiaľ to ostáva v takých nejakých ako keby uzavretých komunitách, ako tá téma [integrácie]. Či už sú to nejaké tie pracovné skupiny alebo sú to nejaké neziskové organizácie, ale ako keby to nepresiahlo ten... buď počtom významom, ... že sa to nedostalo do toho verejného priestoru, stále to zostáva uzavreté.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

„...akože špeciálne, že by sme sa venovali téme ľudí, ktorí sú v Bratislave či už dočasne alebo natrvalo a nie sú to Slováci a sú zo zahraničia, tak ako keby, že to je taká ťažká nadstavba. To už by som, ani neviem či by som vôbec pozornosť tých ostatných kolegov-poslancov dokázala na to nasmerovať. Práve preto, že nemáme tie iné sociálne veci vyriešené, čo som spomenula.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

3. Reaktívny prístup samosprávy k téme migrácie a integrácie

Niektorí respondenti uviedli, že podobne ako v iných témach, aj v tejto oblasti je problém skôr v tom, že samospráva si nekladie nejaké konkrétne ciele a zámery, ale

len reaguje na situáciu. Rieši teda len problémy a situácie, ktoré sú akútne a vyžadujú si riešenie.

„Například v tej [mestskej časti] si uvedomujú, že asistent učiteľa by mohol byť prospešný pre integráciu, väčšiu spoluprácu s rodičmi atď. Ale ako keby sa stále čaká na kritickú masu ľudí. Hovoria si napríklad, že ešte tu tých Ukrajincov nemáme tak veľa a nie je tam konflikt, tak nemusíme nič robiť.“ (respondentka z MVO)

„Aj to plánovanie aj tie komunitné plány, proste celé je to len reaktívne, akože oni len reagujú na tú akútnu potrebu, problémy a nedávajú si nejaké vyššie ciele, že my chceme, teraz veľmi eufemisticky, skvalitniť tie naše služby alebo rozšíriť ich a podme spoločne rozmýšľať, že čo môžete urobiť vy a čo my. Proste takto to tam [na samospráve] nefunguje.“ (poslančka mestského zastupiteľstva)

4. Nedostatočná komunikácia medzi rozličnými aktérmi

Keďže je téma integrácie značne prierezová, ešte výraznejšie než iné témy ju potom ovplyvňuje nedostatočná komunikácia medzi rôznymi inštitucionálnymi aktérmi – napríklad medzi cudzineckou políciou, úradmi práce, samosprávou, MVO. Problémom však je aj to, ak nedostatočne medzi sebou komunikujú jednotlivé odbory v rámci samosprávy – napríklad školstvo, sociálne veci a podobne.

„[Problémom je,]že viazne komunikácia. Napríklad na jednom obecnom úrade je odbor školstva, sociálnych vecí a oni spolu takmer nekomunikujú, nevedia, kde sú tam prieniky medzi nimi.“ (respondentka z MVO)

5. Nezadelenie agendy integrácie v rámci samosprávy

V rámci Magistrátu a mestských častí zatiaľ nie je agenda integrácie a migrácie formálne zadelená. Pričom v iných mestách môžeme sledovať (Viedeň, Brno³⁴), že postupne došlo k tomu, že samospráva vytvorila organizačnú jednotku (oddelenie/odbor), ktorá sa sústreďuje na túto tému.

„...v podstate, čo ja viem, tak nie je tam ani... nie, že oddelenie, veď to by sme asi ani nežiadali, ale ani jeden človek, ktorý by tú agendu [riešil]... tá agenda akoby sa rozplynula alebo akoby ani nebola.“ (poslančka mestského zastupiteľstva)

Mestská časť Rača, ktorá realizuje projekt YOUMIG³⁵ (pozri viac v časti Lokálne/komunitné iniciatívy) uviedla, že v rámci samosprávy je do projektu zapojených viacero pracovníkov, čo si však ale ešte výraznejšie vyžaduje vzájomnú komunikáciu a koordináciu. Tá je zatiaľ riešená formou implementácie projektu, po jeho skončení zatiaľ mestská časť nevie, akou formou bude v téme ďalej pokračovať.

6. Nedostatok informácií a skúseností na strane samosprávy

Vzhľadom na počet cudzincov v Bratislave a doterajší prístup samosprávy k téme migrácie a integrácie, nie je možné očakávať, že budú mať pracovníci samosprávy

³⁴Viac informácií napríklad tu: Brno - <https://socialnipecer.brno.cz/skupina/etnicke-mensiny-a-cizinci/>, Viedeň - <https://www.wien.gv.at/english/social/integration/>

³⁵<http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/youmig>

dostatok informácií a skúseností v tejto oblasti. Viacerí respondenti uviedli, že vôbec neprichádzajú s touto témou do kontaktu a ani si nevedia predstaviť, čo by samospráva v téme integrácie cudzincov mohla robiť. Niektorí pracovníci samosprávy by však uvítali konkrétne informácie a príklady, ako postupovať, keď ich napríklad kontaktuje cudzinec s nejakou požiadavkou.

„Neuvedomujú si, aká je integrácia prierezová vec, ktorá ide cez všetky politiky, že v rámci toho môžeme prihliadať na rôzne skupiny. Ale nemyslím si, že je o tom, že by sa im do toho nechcelo, jednoducho nepoznajú tie dobré príklady, nemajú s tým skúsenosti, nevedia, aké majú možnosti.“ (respondentka z MVO)

Zamestnankyňa samosprávy pracujúca v sociálnej oblasti uviedla, že ak by sa stretli s cudzincami/klientmi, bola by to pre nich nová situácia, na ktorú by museli reagovať pravdepodobne inak, ako sú zvyknutí:

„Ale akonáhle príde [cudzinec], tak zrejme nejakú súčinnosť, spoluprácu [by sme potrebovali], nejaké kontaktné body, že kam toho človeka nasmerovať, ako s ním pracovať. Či má nárok na nejaké právne poradenstvo bezplatné, či má nárok na nejakého tlmočníka alebo proste s kým komunikovať v tej krajine. Možnože nejaké metodické usmernenie, príručku,proste nejakú takú orientačnú mapu, aby ten kolega vedel alebo kolegyňa, že dobre, tak ideme špecifickým modelom. Vy ste cudzinec, nie ste náš občan, čiže netýkajú sa vás naše veci, ale... Lebo povedzme si pravdu, že je to nová vec. Sú to nové požiadavky a nie sme v tom zbehlí, nemáme v tom zručnosti, ani zákony nie sú na to ani nejaké legislatívne normy, že čo s nimi robiť.“ (zamestnankyňa samosprávy)

7. Jazyková a kultúrna bariéra

Podľa respondentov nášho výskumu je výraznou bariérou pre cudzincov žijúcich v Bratislave jazyková bariéra. Takmer všade narážajú na nemožnosť dohovoriť sa inak než slovenským jazykom. Zatiaľ čo v oblasti bežných služieb sa situácia zlepšuje, pomerne negatívne vnímajú cudzinci tento problém najmä v oblasti zdravotníctva, a to nielen preto, že je ťažké nájsť lekárov hovoriacich iným jazykom, ale tiež napríklad preto, že ak ich k lekárovi sprevádza tlmočník, do veľkej miery prichádzajú o svoje súkromie a musia často pomerne citlivé informácie zdieľať s lekármi prostredníctvom tlmočníka.

Jazyková bariéra je pomerne viditeľnou a hmatateľnou bariérou, trochu iná je situácia v oblasti interkultúrnych rozdielov. Hoci tieto nie sú tak evidentné, objavujú sa pomerne často – vo verejných priestoroch, zamestnaní, trávení voľného času a podobne. Jedna respondentka ako príklad uviedla, že celkovo je problém pre cudzincov dostať sa k nejakým oficiálnym informáciám v angličtine, ale aj keď sa k nim dostanú, často hľadajú informáciu o praktickej skúsenosti iných cudzincov na rôznych fórach (napríklad cez FB), pretože nemajú istotu, že určité pravidlo v praxi naozaj platí tak, ako je to niekde napísané.

Niektorí respondenti uviedli, že na Slovensku chýba niečo ako uvítanie do našej kultúry, prvé zoznámenie sa s mestom a s tým „ako to tu funguje“. Súčasťou tohto

uvítania by mohla byť aj „nízko-prahová“ slovenčina, teda základné slová a frázy potrebné pre každodenný život. Respondenti by uvítali, keby takúto aktivitu vyvinula samospráva, ktorá by tým pádom aj vyslala signál smerom k cudzincom, že ich tu víta. Keďže niečo ako „uvítanie“ v Bratislave absentuje, v jednej z organizácií, ktorá zamestnáva cudzincov, riešia situáciu, kedy im príde celkom nový zamestnanec tak, že mu pridelia niekoho z pracovníkov, aby mu s prvým oboznámením sa s mestom pomohol.

„U nás, keď príde cudzinec, dostane ‘buddyho’, to je človek, ktorý mu ukáže, kde si má všetko vybaviť, ako funguje MHD, cudzinec sa ho môže čokoľvek spýtať.“ (zamestnávateľ)

“Myslím, že z pozície mesta by mohli robiť podujatia pre všetkých nových cudzincov, ako sa orientovať v meste, mohlo by to byť propagované prostredníctvom cudzineckej polície, pretože skoro každý cudzinec musí prejsť cez cudzineckú políciu... mohlo by to byť niečo ako každodenná orientácia počas jedného dňa, kde by ste mali možnosť spoznať sa medzi sebou, zistili by ste viac o doprave, nakupovaní, dostali by ste jednoduchý zoznam základných slov v slovenčine... napríklad jedna pani v rámci našej cirkvi dala mojej manželke zoznam potravín, aby jej pomohla porozumieť týmto slovenským slovám a tak ďalej.” (občan tretej krajiny žijúci v Bratislave)

Viacerí respondenti uviedli, že hoci je dostupnosť kurzov slovenčiny v Bratislave lepšia než v iných mestách, stále ich je nedostatok alebo sú v takom formáte a čase, ktorý cudzincom pre navštevovanie nevyhovuje.

8. Nedostatok možností pre cudzincov začleniť sa do komunitných, kultúrnych a iných aktivít

Z výskumných rozhovorov vyplynulo, že cudzinci nemajú až tak veľa príležitostí zúčastňovať sa rôznych kultúrnych, komunitných alebo iných voľno-časových aktivít, keďže tie sú zväčša organizované v slovenskom jazyku. V meste je pomerne málo aktivít alebo iniciatív, ktoré sa snažia prepájať cudzincov a domácu populáciu (napríklad Dobrý trh, Stará jedáleň, Komunitné varenie v Starej tržnici, Mareena a pod.). Hoci určitú iniciatívu v tomto smere vyvíja aj samospráva (Ázijské dni, Menšinové leto), ide skôr o príležitostné podujatia. V meste začali vznikať iniciatívy cudzincov, ktorí sa snažia organizovať podujatia, ktoré by boli v angličtine, a teda prístupné aj ľuďom, ktorí slovenčinu neovládajú. Jednou z najznámejších organizácií, ktorá vyvíja iniciatívu v tomto smere je Internationals Bratislava.

9. Nepriateľská atmosféra v meste

Niektorí respondenti tiež ako bariéru integrácie cudzincov v uviedli, že v Bratislave celkovo nie je dobrá atmosféra, nie je tu rešpektujúce a multikultúrne prostredie. Pomerne časté sú aj negatívne prejavy voči cudzincom, najmä tým, ktorí sa od väčšinovej populácie odlišujú, tieto prejavy majú odlišnú formu a intenzitu od zazerania a slovných komentárov až po otvorene nepriateľské násilné prejavy.

“Všetci [cudzinci] chodia piť do jednej krčmy. V meste sú asi tri podniky, kam cudzinci chodia, inak nechodia veľmi nikam inam. Nevieť, prečo to tak je, možno pre pocit bezpečnosti?” (zamestnávateľ)

Podľa respondentov má aj samospráva určité možnosti, ako tejto situácii čeliť – jednak by očakávali, že bude monitorovať a primerane riešiť časti mesta, ktorým sa musia cudzinci vyhýbať. Zároveň tiež uviedli, že samospráva, keďže má na starosti vzdelávanie (mestské časti zriaďujú základné školy) a kultúrne aktivity, môže spraviť veľa v oblasti prevencie, najmä tým, že bude sprostredkovať pozitívne príklady a zážitky spojené s kultúrnou rozmanitosťou.

„Takže mám pocti, že tá kultúra nie je tomu naklonená. Je pár aktivít v meste, ktoré sa tejto téme venujú, čo je fajn, ale malo by toho byť viacej. Malo by sa viac o tom hovoriť, lebo či chceme alebo nechceme, ľudia budú migrovať a pestrosť bude súčasťou našich životov.“ (zamestnávateľ)

Nenávistné prejavy tiež súvisia s celkovou atmosférou a diskurzom na túto tému.

„To až vidíte, aká nenávistná atmosféra sa vytvára, aj keď počúvate známych... Tí, čo sú neúspešní na trhu práce, to berú ako ohrozenie ich fungovania, hovoria, že nám berú robotu a ja nechápem, kde sa to v nich berie. To je aj vo Francúzsku silný moment, sú isté krajiny, ktoré ťažko nesú to, že cudzinci u nich nachádzajú uplatnenie, zamestnanie.“ (zamestnávateľ)

„Vecou, ktorá by mala zlepšiť, je zobrazovanie migrantov médiami, pretože migranti sú obrovským prínosom pre ekonomiku mesta, chodia do obchodných centier a majú pozitívny dopad na ekonomiku.“ (občan tretej krajiny žijúci v Bratislave)

10. Mesto sa neprezentuje ako mesto priateľské k cudzincom

Niektorí respondenti, najmä tí, ktorí majú skúsenosti s tým, ako pristupuje samospráva k téme migrácie a integrácie v zahraničí, hovorili, že Bratislava sa zatiaľ neprezentuje ako mesto priateľské k cudzincom. Sú mestá (respondenti spomínali najmä Brno), ktoré aktívne oslovujú cudzincov – prípad Bratislavy to však zatiaľ nie je. Niektorí respondenti vzniesli určité pochybnosti o tom, či má Bratislava do budúcnosti potenciál osloviť určité kategórie cudzincov (vysokokvalifikovaní pracovníci, inovatívny priemysel, startupy a pod.), skôr si myslia, že nie, čo môže do budúcnosti ovplyvniť charakter zahraničnej migrácie do mesta.

Symbolická politika a komunikácia zo strany mesta

Ako sme už spomínali, Bratislava nemá v súčasnosti zadefinovaný prístup k téme migrácie. Cudzinci sú okrajovou kategóriou obyvateľov, ktorých situáciu mesto z rôznych dôvodov nemá príliš na zreteli. To, že cudzinci ako obyvatelia mesta a súčasť populácie mesta sú ako téma marginalizovaní, dosvedčujú viaceré skutočnosti – Magistrát mesta nemá ani základné informácie v inom jazyku ako v slovenčine pre obyvateľov s cudzineckým pôvodom (webstránka mesta v AJ je pre

turistov), nevenuje sa tejto téme v strategických dokumentoch, v ďalších mnohých oblastiach sú cudzinci chápaní ako recipienti služieb v rámci celej populácie bez ohľadu na ich špecifická (napr. jazyková bariéra, cudzinecký status – najmä v prípade cudzincov z tretích krajín). Cudzinci v meste sú chápaní ako turisti alebo krátkodobí návštevníci, alebo ako cudzinci, ktorí boli nútení migrovať. V reakcii mesta na smrť Henryho Acordu bolo zdôraznené, že mesto spraví všetko preto, aby sa občania a turisti mohli cítiť v meste bezpečne³⁶, takže celá jedna kategória obyvateľov bola z tejto reakcie mesta vynechaná (obyvatelia mesta cudzinci – nie sú ani občania, ani turisti), čím mesto vyslalo signál, ako túto tému a kategóriu obyvateľov vníma.

Podľa jedného z respondentov má práve symbolická politika a to, ako mesto (ne)komunikuje tému migrácie, veľkú váhu:

„Ale v princípe, úprimne, možno preto ani nemusia až tak veľa robiť, stačí keď dajú nejaký jasný, čitateľný...viditeľný signál, že vedia, že tu sú a že je dobré, že tu sú a že takéto niečo keby komunikovali, myslím si, že už aj to by mohlo pomôcť meniť mentalitu v rámci Bratislavy.“ (respondent z MVO)

Celkovo mesto nemá vytvorené kanály, cez ktoré by komunikovalo smerom k cudzincom, ani naopak, cez ktoré by cudzinci mohli komunikovať s mestom. Jeden z respondentov si myslí, že zo strany samosprávy je to prejav ignorancie tejto časti populácie. Z hľadiska cudzincov a aj ďalších obyvateľov je to premrhaná šanca získať od cudzincov cenné informácie, ktoré môžu mestu napomôcť zlepšiť situáciu v meste, poskytovať lepšie a adresnejšie služby, riešiť konkrétne, praktické problémy. Cudzinci sú totiž bohatým zdrojom informácií o tom, ako fungujú mnohé veci v iných krajinách a v iných mestách.

„Mesto by malo byť aktívnejšie a zaujímať sa o ich názor. Cudzinci chodia na cudzineckú políciu, kludne by tam mohlo niečo byť, kde by sa tí cudzinci vyjadrovali k daniu v meste. Mnohí tam dlho čakajú, mali by na to čas. Alebo v tom jedinom autobuse, ktorý chodí na cudzineckú políciu by mohlo byť viac informácií pre cudzincov.“ (zamestnávateľ)

Hlas cudzincov a politická participácia na lokálnej úrovni

Čo sa týka prítomnosti cudzincov vo verejnom diskurze, podľa respondentov nášho výskumu, sú vo verejnom priestore a verejnej diskusii cudzinci na okraji. Hoci sa sem tam objavujú v médiách niektorí známi cudzinci, populácia cudzincov nemá dostatočný hlas, aby dokázala výraznejšie vstúpiť do verejnej diskusie, sprostredkovať svoj pohľad na vec a formulovať svoje názory a požiadavky. Podľa jednej z respondentiek môže súvisieť nízka občianska a politická participácia cudzincov s kultúrnou nízkou participácie celkovej verejnosti. Zároveň však

³⁶Spoločná tlačová konferencie primátora Bratislavy I. Nesrovnala a Ministerky vnútra SR D. Sakovej zo dňa 4. júna 2018, dostupné napríklad tu: <https://www.webnoviny.sk/video-bratislava-reaguje-na-nasilnu-smrt-filipinca-zvysi-sa-pocet-policajtov-v-sluzbach/>.

upozorňuje, že sú v Bratislave prípady komunitných a lokálnych iniciatív, do ktorých sú cudzinci zapojení.

„Skôr je tam nejaké občianske angažovanie, napríklad vznikla tam Stará jedáleň, komunitné centrum, kde viem, že sú aj cudzinci aktívni. Raz alebo dvakrát za rok je v Rači Restaurant Day, kde sa stretnú a navaria si, tam sú tiež aktívni cudzinci z Ukrajiny, zo Srbska, zo západnej Európy atď. Ale na politickej úrovni si myslím, že sa neangažujú. Nevie, možno to súvisí s celkovou nízkou politickou participáciou alebo možno ani nemajú informácie o svojich možnostiach.“ (respondentka z MVO)

Napriek tomu však treba spomenúť, že počas roka 2018 sa v súvislosti s vraždou Henryho Acordu a komunálnymi voľbami na jeseň objavilo viac informácií o situácii a živote cudzincov v Bratislave.³⁷

Téma volebnej účasti cudzincov v komunálnych voľbách sa objavila len krátko pred voľbami. Ukázalo sa totiž, že cudzinci s trvalým pobytom v Bratislave tvoria zaujímavú skupinu potenciálnych voličov, keďže voliť by ich mohlo prísť približne 19 tisíc.³⁸ Cudzincom oprávneným voliť v komunálnych voľbách však boli sprostredkované minimálne informácie, žiadna z mestských častí neuvádzala informáciu o voľbách na svojich webstránkach v inom ako slovenskom jazyku. Oficiálne informácie o voľbách, ktoré obdrží každý volič, sú tiež len v slovenskom jazyku. Tému sa krátko pred voľbami venoval aspoň Slovenský rozhlas.³⁹ Informáciu o komunálnych voľbách publikovala na svojej FB stránke Liga za ľudské práva, vytvorila aj skupinu zameranú výlučne na tému zaangažovania cudzincov do komunálnych volieb.⁴⁰ Informácie o možnosti voliť boli zdieľané aj na niektorých FB stránkach, ako napríklad Foreigners in Bratislava, Welcome to Bratislava⁴¹ (InterNations Bratislava, Internationals Bratislava nezdiedali žiadnu informáciu o voľbách). Napriek tomu je možné predpokladať, že k masívnejšej volebnej mobilizácii voličov s cudzineckým pôvodom v Bratislave pravdepodobne nedošlo, resp. je vysoko pravdepodobné, že účasť cudzincov ani nebude možné vyhodnotiť, keďže tento typ údajov o politickej participácii sa na Slovensku zatiaľ nespracúva.

³⁷<https://dennikn.sk/1143946/cudzinci-zijuci-na-slovensku-obcas-natrafime-na-hlupakov-a-mame-strach-no-vacsina-slovakov-je-mila-a-snazi-sa-pomoc/?ref=tema>,

<https://dennikn.sk/1141024/kamarat-zabiteho-henryho-z-filipin-najhorsis-rasizmus-som-zazil-na-slovensku/?ref=tema>

³⁸http://enrsi.rtvs.sk/articles/news/178600/updatemore-than-18800-foreigners-can-vote-in-bratislava?fbclid=IwAR3HSEnbODFwhPD0E9G3rHvZjzTmcuSgEeLMefsbQm5b8xIZv4EjLXQi_Kc

³⁹http://enrsi.rtvs.sk/articles/news/178600/updatemore-than-18800-foreigners-can-vote-in-bratislava?fbclid=IwAR3HSEnbODFwhPD0E9G3rHvZjzTmcuSgEeLMefsbQm5b8xIZv4EjLXQi_Kc

[https://spectator.sme.sk/c/20939852/foreigners-in-slovakia-will-they-vote-in-upcoming-elections.htmlhttp://enrsi.rtvs.sk/articles/economics-and-politics/177526/local-elections-guide-for-foreigners-episode-](https://spectator.sme.sk/c/20939852/foreigners-in-slovakia-will-they-vote-in-upcoming-elections.htmlhttp://enrsi.rtvs.sk/articles/economics-and-politics/177526/local-elections-guide-for-foreigners-episode-4?fbclid=IwAR0KQrZ59pfcruMcNp4ykwcvssFwn9nhs_dFBW_LcEpJPjVG06wuGx8fkIY)

[4?fbclid=IwAR0KQrZ59pfcruMcNp4ykwcvssFwn9nhs_dFBW_LcEpJPjVG06wuGx8fkIY](http://enrsi.rtvs.sk/articles/economics-and-politics/177526/local-elections-guide-for-foreigners-episode-4?fbclid=IwAR0KQrZ59pfcruMcNp4ykwcvssFwn9nhs_dFBW_LcEpJPjVG06wuGx8fkIY)<http://enrsi.rtvs.sk/articles/economics-and-politics/177502/local-elections-guide-for-foreigners-episode-1?fbclid=IwAR2YzqsyMxQUnd3k7teBBWLGnzPbJGHJxpPnxwHwbxzu3gnFZZGM4Y0q5FQ>

⁴⁰https://www.facebook.com/groups/YourVoteSkHRL/?fref=mentions&_tn_ =K-R

⁴¹https://www.welcometobratislava.eu/elections-in-bratislava-foreigners-guide-to-voting/?fbclid=IwAR1oJCUFo33KqNXRI3FflFHEEqr-cExVjpKit3CEf-8NxZGMCclxSa_mdEA

Čo sa týka volebných programov, z kandidátov na post primátora, sa téme viac venoval Matúš Vallo, ktorý zorganizoval aj predvolebné stretnutia pre cudzincov žijúcich v Bratislave.⁴² Ostatní kandidáti sa síce k téme tiež vyjadrili, neponúkli však nejaké systémové opatrenia a zmenu postoja k cudzincom.⁴³

Služby a aktivity pre cudzincov v meste

Vzhľadom na počet cudzincov je ponuka rôznych služieb a aktivít pre cudzincov v rámci Bratislavy pravdepodobne lepšia než v iných mestách na Slovensku. Okrem úradov a dôležitých inštitúcií tu sídli aj veľvyslanectvá mnohých štátov, sú tu tiež mnohé vzdelávacie inštitúcie a mimovládne organizácie, ktoré sa venujú téme migrácie a integrácie cudzincov.

Legalizácia pobytu a právne poradenstvo

Okrem služieb komerčných organizácií a právnických kancelárií sú v Bratislave aj mimovládne organizácie poskytujúce tieto služby – najmä Liga za ľudské práva, Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) prostredníctvom Migračného a informačného centra (MIC), ADRA, príležitostne aj ďalšie mimovládne organizácie. Ako uviedli zástupcovia týchto organizácií, dopyt po týchto službách presahuje možnosti mimovládnych organizácií, ktoré sa často potýkajú aj s problémom financovania svojich aktivít, a teda aj týchto služieb. Keďže tieto organizácie fungujú na projektovej báze, šírka a dostupnosť ich služieb závisí od toho, či je im schválené financovanie, v súčasnosti sú financované najmä z európskych zdrojov prostredníctvom Fondu pre azyl, integráciu a migráciu (AMIF). V súčasnosti je situácia podľa nich lepšia než v minulosti, pretože súčasné projekty trvajú dlhšie časové obdobie, financovanie im však neumožňuje rozšíriť svoje kapacity, hoci dopyt po poradenstve zo strany cudzincov je vyšší.

Okrem MVO pôsobia v Bratislave aj viaceré komerčné organizácie (personálne agentúry, právnické kancelárie, firmy), ktoré ponúkajú právne poradenstvo a zastupovanie v oblasti legalizácie pobytu. Tieto organizácie často v nadväznosti na tieto služby hľadajú pre cudzincov aj možnosti bývania, vzdelávania a pod. Ako však upozornila jedna z respondentiek z prostredia MVO, najmä cudzinci z tretích krajín sa vo vzťahu k týmto firmám ocitajú v značne zraniteľnom postavení, kedy sú úplne závislí od ich ochoty a efektívnosti. V mimovládnej organizácii majú skúsenosť s prípadmi, kedy sa cudzinci na nich obrátili z toho dôvodu, že firmy zneužívali svoje dominantné postavenie voči nim, žiadali napríklad neprimerané platby za svoje služby a podobne.

Zahraničné firmy, ktoré zamestnávajú cudzincov vo väčšom počte, riešia túto oblasť buď tým, že vytvoria pracovné pozície, ktoré riešia túto agendu, alebo ju outsorcujú.

⁴²Kolektív autorov, Plán Bratislava, www.planbratislava.sk,
<https://www.facebook.com/vallo2018/posts/1112414975583167>

⁴³Pozri viac v predvolebnej diskusii CafeEuropa z 23. októbra 2018
https://www.facebook.com/cafeeuropa.sk/videos/302094897183398/?fref=gs&dti=176523219895287&hc_location=group

V jednom aj v druhom prípade to, podľa respondentky jednej z firiem zamestnávajúcich cudzincov, zvyšuje náklady spojené so zamestnaním týchto ľudí. V prípade cudzincov z tretích krajín je situácia pre firmy, ktoré ich hľadajú a zamestnávajú, na hranici únosnosti, kedy firmy čakajú spravidla aj pol roka alebo rok, kým má zamestnanec legalizovaný pobyt. Táto respondentka si zároveň myslí, že tento problém môže do budúcnosti odradiť mnohé firmy, aby sa usídlili na Slovensku, prípadne iné to môže demotivovať až tak, že zo Slovenska odídu (zamestnávateľ).

Vzdelávanie

Oblasť vzdelávania zahŕňa popri jazykových kurzoch, aj nostrifikáciu dokladov o vzdelávaní, vzdelávanie detí a ďalšie vzdelávanie a zvyšovanie kvalifikácie dospelých. Podľa respondentov je pre prichádzajúcich cudzincov dôležité naučiť sa aspoň nízko-prahovú slovenčinu. To, či majú potom ďalej ambíciu zdokonaľovať sa v jazyku, závisí od mnohých okolností – osobnej motivácie, plánov do budúcnosti, dostupnosti jazykových kurzov a zdrojov, ktoré je človek ochotný do naučenia slovenčiny investovať (čas, financie a pod.).

V Bratislave je slovenčina pre cudzincov v ponuke viacerých jazykových škôl vo forme skupinových alebo individuálnych kurzov. Sú dostupné aj bezplatné jazykové kurzy, ktoré poskytuje MIC. Výučbu slovenčiny zabezpečuje aj Studia Academica Slovaca⁴⁴, Centrum ďalšieho vzdelávania UK⁴⁵ a Štátna jazyková škola⁴⁶. Kurzy slovenčiny ponúka aj mimovládna organizácia Mareena.

Samostatnou kapitolou je vzdelávanie detí a mladých ľudí. Podľa školskej štatistiky bol **školskom roku 2017/2018 celkový počet detí cudzincov zapísaných do materských, základných a stredných škôl v Bratislave 1593⁴⁷**, pričom najviac detí cudzincov navštevovalo nasledujúce školy: Súkromná spojená škola – Bratislava International School Bratislava, Bratislava - Dúbravka, Základná škola s materskou školou M.C.Sklodowskej 1, Bratislava – Petržalka, Súkromná ZŠ EISB, Kalinčiakova 12, Bratislava – Nové Mesto, Cambridge International School, Úprkova 3, Bratislava – Staré Mesto, Súkromná ZŠ GALILEO, Dudvážska 6, Bratislava – Podunajské Biskupice.

Z údajov pobytovej štatistiky⁴⁸ bolo ku koncu februára vo veku povinnej školskej dochádzky približne 2206 detí cudzincov (687 z iných EÚ/EHP krajín, 1519 z tretích krajín). Podľa školskej štatistiky navštevovalo materské, základné a stredné školy v Bratislave v aktuálnom školskom roku 1593 detí cudzincov. V štatistike pobytovej je teda evidovaných viac detí než počet detí a mladých ľudí, ktorí aj reálne v Bratislave školy navštevujú. Vysvetlení pre nesúlad školských a pobytovej štatistiky môže byť viacero. Nie všetky deti v určitej vekovej kategórii sú zároveň deťmi, ktoré už chodia do školy, môžu mať napríklad odloženú školskú dochádzku. Je tiež možné, že niektoré deti, ktoré majú pobyt v Bratislave navštevujú školu v inom meste/obci na

⁴⁴<https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/sas/studium-courses/>

⁴⁵<https://cdv.uniba.sk/ujop/>

⁴⁶<https://www.1sjs.sk/sk/Jazyky/Slovencina-pre-cudzincov.alej>

⁴⁷Údaje nám poskytol na vyžiadanie Ústav informácií a prognóz školstva za školský rok 2017/2018.

⁴⁸Spracované na základe dát, ktoré nám poskytol Úrad hraničnej a cudzineckej polície k 31.1.2018.

Slovensku. V prípade detí z iných EÚ/EHP krajín tiež môže ísť o to, že síce určitú časť roka pobývajú na Slovensku (majú tu teda nahlásený pobyt), ale školu navštevujú vo svojej domovskej krajine.

Situácia v oblasti vzdelávania detí cudzincov na základných školách už niekoľko rokov stagnuje, školy nie sú pripravené na vzdelávanie cudzincov, nejaké podporné opatrenia existujú, avšak v praxi školy veľmi často pri vzdelávaní týchto detí improvizujú. Jedným z opatrení, ktoré by napomohlo pri vzdelávaní detí cudzincov, je väčšia prítomnosť pedagogických asistentov v školách, tých je však v súčasnosti nedostatok. Treba tiež povedať, že v rámci Bratislavy sa téma vzdelávania detí cudzincov týka takmer všetkých škôl⁴⁹, v rámci mesta nie sú školy, kde by bol počet detí cudzincov nulový, alebo naopak výrazne vysoký (okrem súkromných škôl). Takže pred témou, ako si poradiť so vzdelávaním detí s cudzineckým pôvodom stoja všetky školy.

„Ten príliv cudzincov tu je a nie sú už len z Vietnamu, Srbska alebo Číny. Myslím si, že by bolo vhodné porozmýšľať aj nad jazykovou prípravou. Pre učiteľov je to sťažená práca, do triedy mu príde dieťa, ktoré nevie nič po slovensky a krátkodobé kurzy vôbec nestačia. Ešte to môže byť aj dieťa s poruchou správania. Asistenti, ktorých máme, sú tu zatiaľ pre autistov, ktorí potrebujú asistenciu na celý deň. Bolo by vhodné, keby bol taký asistent v každej triede.“ (respondentka zo ZŠ)

Ďalší z respondentov (zamestnávateľ) uviedol, že z jeho hľadiska chýbajú jazykové kurzy slovenčiny pre deti. Deti cudzincov majú pomerne sťažený adaptačný proces, do školy nastupujú bez jazykovej prípravy a musia sa učiť slovenčinu za pochodu. Zatiaľ čo pre dospelých aspoň nejaké kurzy slovenčiny v ponuke sú, v prípade detí takmer vôbec. Servisná organizácia, ktorá pôsobí v oblasti podpory cudzincov (legalizácia pobytov, zamestnávanie cudzincov a pod.), sa snažila otvoriť jazykový kurz pre deti, avšak narazila na administratívne prekážky, kedy jej magistrát odmietol udeliť súhlas so zriadením takejto jazykovej školy s argumentom, že v Bratislave je veľa jazykových škôl.

Zamestnanie, podnikanie a sociálne služby

Väčšina respondentov sa zhodla na tom, že súčasná situácia na trhu práce v Bratislave je pre cudzincov pozitívna, keďže ponuka pracovných miest je vysoká a je teda pomerne jednoduché nájsť si prácu. Podľa cudzincov žijúcich v Bratislave je vysoký dopyt po niektorých kategóriách cudzincov, najmä tých, ktorí ovládajú angličtinu a ďalší jazyk. V meste sú však aj kategórie cudzincov, ktorí to majú na trhu práce ťažšie, napríklad v prípade, že neovládajú ani slovenčinu, ani angličtinu. Často dochádza k odmietaniu žien – moslimiek, ktoré nosia šatku a podobne. Čo je celkovo pre cudzincov pri hľadaní práce komplikovanejšie, je opäť dostupnosť informácií v inom ako slovenskom jazyku. Predstaviiteľka firmy propagujúcej voľné pracovné miesta uviedla, že pravdepodobne budú musieť tento fakt zohľadniť a uvádzať pracovné ponuky aj v angličtine, aby sa táto bariéra vo vzťahu k cudzincom hľadajúcim si prácu odbúrala.

⁴⁹Podľa údajov, ktoré nám za školský rok 2017/2018 poskytol Ústav informácií a prognóz školstva.

„Například veľa programátorov z Indie nám nedávno reagovalo na pracovné ponuky. Ale oni nemajú reálne šancu naučiť sa v krátkom čase slovenský jazyk. Takže už sme sa nad tým tiež zamýšľali, že ak budeme aj do budúcnosti riešiť programátorov, musíme dať všetko do angličtiny.“ (zamestnávateľ)

S čím bojujú občania iných (najmä tretích) krajín a ich zamestnávatelia, sú legislatívne bariéry na trhu práce, ktoré spôsobujú, že proces získania povolenia na zamestnanie trvá niekoľko mesiacov. Ochota zamestnávateľov podstúpiť tento byrokratický proces je rôzna, v zásade platí, že čím menej kvalifikovaná práca, tým vyššie riziko nelegálneho zamestnávania.

“Je to veľmi dlhý proces, kým zamestnáte človeka zo zahraničia. A ja si neviem z pozície zamestnávateľa predstaviť, že by som mesiace čakala na to, kým tento proces prebehne a až potom by som získala nového zamestnanca. Ved’ to by už pre mňa ani nebolo aktuálne. Toto sú veci, ktoré ak sa nezačnú riešiť, tak bude pretrvávať čierny pracovný trh, minimálne u menších firiem. Samozrejme, pre cudzinca je to nevýhodné, môže sa báť vyhostenia, a podobne. Takže pokiaľ sa legislatívna časť neporieši, tak budeme mať problémy. Stále sa rozpráva o otvorených hraniciach, ale až také otvorené tie hranice nie sú, práve z tohto hľadiska, že je komplikované zamestnávať cudzincov.“ (zamestnávateľ)

V Bratislave je viacero tzv. business services centres⁵⁰, v ktorých pracuje veľa cudzincov, čo je pre nich výhodou, často sa tu môžu zamestnať bez toho, že by potrebovali uvládať slovenský jazyk. V tomto prostredí, ale aj v iných firmách, vznikajú zmiešané tímy, v ktorých je potrebné rátať s jazykovými a kultúrnymi rozdielmi, keďže sa môže stať, že cudzinci v takýchto tímoch ťahajú často za kratší koniec, sú im pridelené podradnejšie práce, zažívajú si menej i viac otvorené odmietanie a podobne (respondentka z MVO). Jedna z mimovládnych organizácií, ktorá sa zúčastnila nášho výskumu, napríklad nedávno otvorila projekt podpory a mentoringu pre cudzincov, ktorí sa zamestnali. Cieľom teda je nielen to, aby si cudzinec našiel prácu, ale aj aby si ju udržal a dokázal v novej práci plnohodnotne fungovať, prípadne, aby sa kariérne dokázal posunúť ďalej (respondentka z MVO).

Ako sme už uviedli, zamestnávanie cudzincov, najmä tých z tretích krajín, je stále výrazne komplikované.⁵¹ V prípade menších firiem často dochádza k tomu, že cudzinci sú zamestnávaní nie v klasickom pracovnom pomere, ale ako živnostníci a drobní podnikatelia. Jedna z respondentiek uviedla, že cudzinci, ktorí v menšom rozsahu podnikajú, majú veľmi sťaženú situáciu. Pre vybavenie si formálnych náležitostí spojených s povolením podnikania a legalizáciou pobytu na Slovensku potrebujú vypracovať a predložiť podnikateľský plán, avšak nikde nie je presne stanovené, čo má takýto plán obsahovať. Keďže nie sú stanovené presné pravidlá,

⁵⁰<http://bscfslovakia.sk/>, <https://spectator.sme.sk/c/20746163/business-service-centres-are-ramping-up-the-labour-force.html>, <https://spectator.sme.sk/c/20712944/business-service-centres-in-slovakia-are-growing.html>

⁵¹Vláda SR prijala na jeseň 2018 Stratégiu pracovnej mobility cudzincov v SR v snahe riešiť túto situáciu.

posudzovanie konkrétneho podnikateľského zámeru je prípad od prípadu iné (zamestnávateľ).

Respondenti tiež poukázali na fakt, že prípady zneužívania cudzincov na prácu alebo práca na čierno sa v Bratislave objavujú. Nejde len o to, že cudzinci porušia pravidlá, ale aj o to, že sú často v zraniteľnom postavení a stávajú sa obeťou pracovných agentúr a zamestnávateľov, ktorí zneužívajú ich postavenie. Ako uviedol jeden z respondentov pracujúcich s cudzincami, v praxi chýba terénna práca, v rámci ktorej by boli vyhľadávaní cudzinci v krízovej situácii (respondent z MVO).

„Tiež chýbajú organizácie, ktoré by robili ‘outreach’ v tej oblasti, že by sa vyslovene profilovali ako organizácie, ktoré robia prácu v teréne, nemusí to byť poradenstvo, mohli by len kontaktovať klientov v teréne, robiť nejakú formu ‘harm reduction’, robili by len ten prvý kontakt. Je to dané tým, že mimovládky nie sú tak vyprofilované. Počet tých prípadov, ktoré vyplávajú na povrch je ešte stále málo.“ (respondent z MVO)

Čo sa týka **sociálnych služieb**, cudzinci sú zatiaľ skôr potenciálni ako reálni recipienti, pretože jednak sú v často v situácii, kedy nespĺňajú podmienky pre využívanie sociálnych služieb (napríklad občanom tretích krajín vzniká nárok na využívanie sociálnych služieb, iba ak má SR uzatvorenú bilaterálnu zmluvu s krajinou pôvodu cudzinca). Často tiež nedisponujú informáciami o tom, že by mohli nejaké sociálne služby využívať alebo sa snažia nebyť na ťarchu a zbytočne na seba neupozorňovať. Respondentka pracujúca v sociálnej oblasti potvrdila, že s cudzincami prichádzajú do kontaktu v tejto oblasti minimálne. Čo vyvstalo z výskumných rozhovor ako zaujímavá téma, bolo zamestnávanie cudzincov v sociálnych službách, pretože Bratislava je región, kde je nízky záujem ľudí pracovať v sociálnej oblasti. Jedna z respondentiek si myslí, že ak by mesto koncepcnejšie pristúpilo k tejto téme, mohlo by vyriešiť nedostatok pracovných síl v sociálnych službách (poslankyňa mestského zastupiteľstva), podobná situácia je aj v oblasti zdravotníctva. V súčasnosti však nikto cielene dopyt a ponuku na trhu práce v týchto oblastiach nevyhodnocuje a nerieši. Čo sa týka situácie na pracovnom trhu, v meste sú určité segmenty, kde je už teraz výrazný nedostatok ľudí, ktorí by boli ochotní tieto práce vykonávať. Okrem spomínaných sociálnych služieb, sú to celkovo práce v gastro službách, ale napríklad aj v oblasti dopravy.

„Neviem, či viete, ale práve prijali päťdesiat vodičov autobusov (cudzincov) a hľadajú ďalších, ktorí by mohli prísť z Ukrajiny, vyškolia ich ako vodičov, takže je tu zúfalý dopyt po ľuďoch, aby sem prišli a zobrali niektoré práce a obsadili niektoré pozície.“ (občan tretej krajiny žijúci v Bratislave)

Lokálne/komunitné iniciatívy

Za uplynulé roky vzniklo v Bratislave viacero iniciatív, ktorých cieľom je rozvoj občianskych združení a komunit cudzincov, ale aj iniciatív, ktoré sa snažia začleniť cudzincov a prepájať domácu populáciu a cudzincov. Z najznámejších aktivít/iniciatív

môžeme spomenúť občianske združenie PUNKT, ktoré organizuje Dobrý trh⁵², ďalej aktivity v rámci Starej tržnice, najmä podujatie Komunitná kuchyňa⁵³, Starú jedáleň v Rači⁵⁴, Kalab⁵⁵ a podobne, ale aj Festival Fjúžn⁵⁶, ktorý organizuje Nadácia Milana Šimečku. Občianske združenie Mareena⁵⁷, ktoré vzniklo na základe iniciatívy *Kto pomôže?* prevádzkuje komunitné centrum, ktoré vytvára zázemie pre cudzincov žijúcich v Bratislave a prepája ich s domácou populáciou.

V meste pôsobia viaceré organizácie a komunity cudzincov, napríklad vietnamská komunita, Islamská nadácia⁵⁸, afgánska komunita, Africké kultúrne a integračné centrum. Dlhodobé aktivity a spoluprácu s komunitami rozvíja Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM).⁵⁹

Mestskou časťou, ktorá sa prakticky jediná venuje téme integrácie cudzincov intenzívnejšie, je mestská časť Bratislava – Rača, ktorá je zapojená do projektu YOUMIG.⁶⁰ V rámci projektu si mestská časť najprv zmapovala populáciu migrantov v Rači, potom navrhli ďalšie aktivity – na úrade vyčlenili jedného človeka, ktorý komunikuje s cudzincami, keď na úrad prídu. V oblasti vzdelávania sa snažia zlepšiť komunikáciu s rodičmi - cudzincami, príležitostne organizujú raňajky pre týchto rodičov, kde s nimi komunikujú rôzne témy týkajúce sa základnej školy, ktorú ich dieťa navštevuje. Celkovo sa im ako dobrý komunikačný kanál smerom k cudzincom osvedčili práve školy, ktoré navštevujú deti cudzincov. Pre realizáciu viacerých projektových aktivít získala mestská časť inšpiráciu od ostatných partnerov zapojených v projekte, zorganizovali tiež pracovnú cestu do Brna, ktoré je v téme aktívne.

Bývanie

Oblasť bývania bola respondentmi výskumných rozhovorov pomenovaná ako jedna z výrazne problematických pre cudzincov. Okrem toho, že cudzinci rovnako riešia vysoké ceny nehnuteľností a prenájmov v Bratislave, v porovnaní s ostatnou populáciou sa často stretávajú s diskrimináciou pri hľadaní bývania. V prípade komerčných nájmov prenajímatelia často nie sú ochotní prenajať bývanie cudzincom alebo pýtajú neprímerane vysoké nájomné. Často dochádza k tomu, že bývanie musí niekto sprostredkovať alebo sa za cudzinca zaručiť. Respondent zamestnávajúci cudzincov potvrdil, že kvôli tomu, že zamestnanci – cudzinci mali problém nájsť si bývanie, ubytovanie im hľadá radšej samotná firma. Tento problém potvrdili rovnako cudzinci, zamestnávateľia, aj organizácie pracujúce s cudzincami. Téma je o to páľčivejšia, že v Bratislave nie sú mestské nájomné byty, štartovacie nájomné byty alebo iné dostupné nájomné bývanie, o ktoré by sa mohli uchádzať aj prichádzajúci cudzinci.

⁵²<http://dobrytrh.sk/>

⁵³<https://www.facebook.com/ipmk.eu/>

⁵⁴<http://www.starajedalen.sk/>

⁵⁵<https://krajanskyinstitut.wixsite.com/kalabcentrum>

⁵⁶<https://fjuzn.webnode.sk/>

⁵⁷<http://mareena.sk/>

⁵⁸<http://www.islamonline.sk/>

⁵⁹<https://www.mic.iom.sk/sk/sk-bubbles/319-spolupraca-s-komunitami.html>

⁶⁰<http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/youmig>

„Máme nejaké byty, ktoré sú pre starších občanov a mladé rodiny, to by sme mohli nazvať ako keby sociálnymi, ale tie byty, ktoré sú vyčlenené pre tie najnižšie sociálne kategórie, tak také vlastne mesto ani nemá. Takže toto je jedna z veľkých tém.“ (poslankyňa mestského zastupiteľstva)

V prípade cudzincov s prechodným pobytom je otázka bývania kľúčová. Pre získanie pobytu totiž musia preukázať, že majú zabezpečené bývanie – je to jedna z podmienok pre udelenie povolenia na prechodný pobyt. Ak náhodou cudzinec neskôr stratí bývanie, opäť je v neistej situácii, pretože môže prísť aj o povolenie na pobyt.

V súvislosti s bývaním vyskakujú v rámci mesta aj ďalšie témy a to **susedské vzťahy**, vznik a prevádzka ubytovní pre zahraničných pracovníkov, vznik štvrtí s horšou povestou a vyššou koncentráciou cudzincov. Hoci sa respondenti zhodli na tom, že v súčasnosti tieto problémy v Bratislave nie sú, rovnako uviedli, že so zvyšujúcim sa počtom cudzincov v meste je potrebné sledovať, či nedochádza k segregácii a getoizácii určitých oblastí v rámci mesta. Na jeseň 2018 obyvatelia mestskej časti Devínska Nová Ves spísali petíciu proti výstavbe ubytovacieho komplexu, kde by malo vzniknúť ubytovanie pre zahraničných pracovníkov firmy Volkswagen. Ako píšú v petícii obávajú sa zhustenia dopravnej premávky, zníženia bezpečnosti najmä pre deti a celkového zhoršenia kvality života v tejto časti mesta.⁶¹ Téma vzniku rôznych ubytovní pre pracujúcich cudzincov je už na stole, mesto by malo podporovať skôr rozdelenie tohto typu bývania do viacerých lokalít než vznik veľkých ubytovacích zariadení, kde bude sústredených vysoký počet zahraničných pracovníkov na jednom mieste.

Situácia v oblasti bývania je teda skôr neuspokojivá a vyžadovala by si komplexnejší prístup a aj kooperáciu zo strany mesta. V téme bývania sa výrazne prejavuje, že mesto je málo inkluzívne voči určitým kategóriám obyvateľstva a práve v oblasti bývania sa to prejavuje pomerne výrazne.

INTEGRÁCIA CUDZINCOV V BRATISLAVE – ROLA MESTA A ĎALŠÍCH AKTÉROV

Ako sme už uviedli, Bratislava zažíva obdobie výrazného rozvoja. Vo viacerých častiach mesta prebieha intenzívna výstavba, prichádzajú sem zahraniční investori a firmy, ale aj obyvatelia z iných regiónov Slovenska a zo zahraničia. V súvislosti s týmto vývojom samospráva rieši mnohé témy, ktoré môžeme celkovo označiť ako zvládnutie a manažovanie mestského rozvoja. Jednou z jeho dimenzií je aj téma imigrácie ľudí zo zahraničia a proces ich začleňovania do života v meste.

Z výskumných rozhovorov a analýzy dostupných dokumentov vystali viaceré oblasti, v ktorých by bola potrebná v súvislosti s migráciou zmena na úrovni mesta a prístupu

⁶¹https://www.peticie.com/zastavme_realizaciu_vystavby_ubytovna_opletalova_ul

samosprávy. Magistrát mesta a mestské časti nemajú dostatočné právomoci, aby mohli riešiť všetky problémy a bariéry spojené s migráciou a integráciou cudzincov, avšak sú mnohé oblasti, v ktorých by mohli byť aktívnejšie. Mnohé politiky tvoria alebo výrazne ovplyvňujú, preto sú dôležitým hráčom v tejto oblasti. Môžu prijať politiky a opatrenia, vďaka ktorým by migrácia mohla byť prínosom pre mesto a jeho obyvateľov. Z výskumných rozhovorov vyvstali mnohé nápady a odporúčania pre samosprávu, ktoré sme zosumarizovali a rozdelili do dvoch skupín – prvá sú všeobecnejšie odporúčania pre tvorbu politik na úrovni mesta – tie súvisia skôr s nastavením diskusie a strategickým prístupom mesta k téme migrácie. V druhej kategórii sú potom návrhy na konkrétnejšie a praktické opatrenia, ktoré by mohla samospráva buď sama, alebo v spolupráci s inými aktérmi robiť. V tejto časti nadväzujeme na bariéry a výzvy v oblasti integrácie cudzincov, ktoré sme pomenovali vyššie.

Odporúčania pre oblasť tvorby politiky na lokálnej úrovni

1. Samospráva by sa mala pripraviť **na zvyšovanie diverzity populácie** v meste. Vzhľadom na predpokladanú zvyšujúcu sa diverzitu by sa viac mala zaoberať témou sociálnej súdržnosti v meste a tým, ako prepájať rôzne skupiny obyvateľstva, znižovať sociálne tenzie a predchádzať konfliktom.
2. **Procesy migrácie a integrácie cudzincov sú podtémou mestského a urbánneho rozvoja**, bolo by teda vhodné, keby samospráva tieto témy vnímala ako súčasť rozvoja mesta.
3. Samospráva by nemala byť v téme migrácie reaktívna a nemala by čakať až na nejaký kritický moment, kedy sa začne téme venovať. **Naopak, mesto by sa malo aktívne k téme migrácie a integrácie prihlásiť**, zdefinovať svoj prístup k téme, opatrenia a kroky, ktoré podnikne. Keďže je vysoko pravdepodobné, že bude migrácia zo zahraničia do mesta narastať, mesto by sa malo na túto tému a situáciu pripraviť, nemalo by čakať, kým počet cudzincov dosiahne nejaké kritické číslo.
4. Bolo by potrebné, aby zo strany mesta vyšiel signál o tom, že vníma cudzincov ako súčasť populácie mesta – je tu silná **potreba symbolickej komunikácie a uznania cudzincov ako súčasti mesta**. V tomto smere by pomohlo viacero konkrétnych opatrení, ale najmä to, aby mesto symbolicky zahrnilo cudzincov medzi bežnú populáciu mesta.
5. Mesto by malo vnímanie migrácie prerámcovať, malo by **tému migrácie vnímať ako príležitosť pre rozvoj a pre rast** – už v súčasnosti sa cudzinci podieľajú na rozšírení ponuky služieb v meste, tvorbe pracovných miest, rozvoji podnikania a podobne. Bolo by vhodné do budúcnosti uvažovať o tom, akú pridanú hodnotu môže migrácia mestu priniesť. Ako konkrétny príklad predstaviteľ/ka samosprávy uviedol/a, že mesto by mohlo migráciou riešiť nedostatok pracovníkov v sociálnych službách, pretože má problém tieto pozície obsadiť domácou pracovnou silou. Cudzinci môžu byť zároveň

pre mesto inšpiráciou, ako riešiť mnohé veci, keďže majú iný referenčný rámec ako domáca populácia.

6. Samospráva by mala **inkorporovať tému migrácie/integrácie do svojich politik a aktivít**, pretože je to téma, ktorá ide naprieč takmer všetkými oblasťami, ktoré má samospráva v kompetencii. Téma integrácie sa netýka len nejakej vybranej oblasti, nie je to ani samostatná politika alebo kompetencia, ktorú by mala samospráva vykonávať, je to skôr princíp (tzv. integračný mainstreaming), ktorý hovorí, že samospráva by pri výkone svojich kompetencií mala zohľadniť, že je tu časť populácie, ktorá je v inom postavení, než občania SR.
7. Mesto by malo zohľadniť, že cudzinci sú v porovnaní s domácou populáciou v situácii, kedy potrebujú určitý **balíček služieb na to, aby dokázali v meste plnohodnotne fungovať**. Samospráva by si strategicky mala pomenovať, či dokáže tieto služby poskytovať sama alebo sprostredkovane - napríklad tak, že podporí organizácie, ktoré to už robia.

Odporúčania konkrétnych aktivít

1. Pre nastavenie prístupu mesta, opatrení a politik je nevyhnutné v prvom rade **zmapovať populáciu cudzincov** v Bratislave, jej rôzne podskupiny a ich potreby. Je to dôležité nielen pre nastavenie politik, ale aj vnímanie populácie cudzincov v jej rôznosti, nielen ako jednoliatej masy – v Bratislave sú cudzinci z rôznych krajín, ale aj rôzneho veku, vzdelania a pod. Cudzinci podobne ako ostatná populácia sú v rôznych životných situáciách, rôzneho sociálneho statusu, od ekonomicky aktívnych ľudí, až po ľudí bez domova. Pre tvorbu politik, ktoré majú byť efektívne a adresné, je táto znalosť kľúčová.
2. Pre prichádzajúcich **cudzincov je dôležitá prvá orientácia v meste a zoznámenie sa s ním**, vrátane základných informácií v cudzích jazykoch buď na webstránke mesta, formou aplikácie, alebo tlačených brožúr. V súčasnosti takmer úplne absentuje „uvítanie“ do života v meste a základná sociokultúrna orientácia. Podľa respondentov výskumných rozhovorov by niečo takéto mohla robiť samospráva priamo alebo prostredníctvom mimovládnych organizácií, prípadne iných aktérov.
3. Bolo by vhodné, keby zamestnanci verejných inštitúcií, a teda aj samosprávy, ktorí prichádzajú alebo potenciálne môžu prísť do kontaktu s cudzincami, absolvovali **interkultúrne tréningy a sociálno-právne tréningy** (polícia, zdravotníci, učitelia a pod.). Samospráva by mala pre svojich zamestnancov a zamestnancov organizácií, ktoré zriaďuje, zabezpečiť vzdelávanie v tomto smere. Opäť, mohla by to robiť sama alebo v spolupráci s inými aktérmi, zjavné je, že dopyt tu je, ale ponuka skôr nie.

4. V oblasti jazykových kurzov by bolo vhodné, aby sa rozšírila **ponuka nízko-prahových kurzov slovenského jazyka**, ktoré by boli pre cudzincov dostupné. Samospráva by mohla organizovať alebo podporiť dostupnosť týchto kurzov. Zároveň treba brať do úvahy rôzne podkategórie cudzincov (zamestnaní cudzinci, deti, cudzinci mimo pracovného procesu, atď.) a ponuku jazykových kurzov podľa toho diferencovať.
5. Samospráva by mohla vytvoriť platformu pre **sieťovanie a komunikáciu medzi rôznymi aktérmi**, ktorí vstupujú do procesu integrácie cudzincov. V Bratislave je viacero aktérov, ktorí majú značné skúsenosti, avšak obmedzené kapacity pre rozšírenie svojich aktivít a služieb. Mesto napríklad v súčasnosti nemá personálne kapacity na realizáciu aktivít pre cudzincov, avšak má napríklad priestory, kde by sa mohli realizovať, alebo informačné kanály, prostredníctvom ktorých môže buď informovať cudzincov, alebo cudzincov, ktorí sa obrátia na mesto nasmerovať na MVO. Rôzni aktéri (samospráva, štátna správa, MVO, atď.) by sa teda potrebovali na úrovni mesta zosieťovať a čerpať výhody zo vzájomného informovania sa a spolupráce.
6. Keďže samosprávam na Slovensku zatiaľ chýbajú praktické skúsenosti s integráciou cudzincov, mohli by sa inšpirovať príkladmi iných európskych miest – napríklad vo Viedni mesto vytvorilo nízko-prahové pracovisko, kde poskytuje cudzincom informácie, Brno zriadilo organizáciu, ktorá aktívne propaguje mesto ako vhodné pre cudzincov, investície a pod. Vzhľadom na počet a podiel cudzincov v meste by samospráva v Bratislave mala zdefinovať spôsob **začlenenia tejto agendy do výkonu samosprávnych kompetencií**.
7. Samospráva by mala aktívne podporovať **tvorbu identity mesta ako otvoreného a rešpektujúceho mesta pre cudzincov**. Do budúca sa dá očakávať, že bude pravdepodobne nielen nutné zjednodušiť pravidlá pre príchod a pobyt cudzincov na Slovensku, ale aj zatraktívniť ponuku pre cudzincov (napr. zamestnanie, podnikanie, s tým súvisiacu infraštruktúru služieb) tak, aby boli cudzinci ochotní do Bratislavy prísť. Nedá sa predpokladať, že ak sa zmenší byrokracia, automaticky sa stane mesto pre nich atraktívne.
8. Mesto by sa malo aktívne snažiť **ovplyvňovať postoje obyvateľov a vytvárať tolerantnú atmosféru** – prostredníctvom podporovania rôznych komunitných a kultúrnych aktivít. Potrebné je vytvárať príležitosti, kde ľudia môžu zažiť „inakosť“, kde môžu mať pozitívny zážitok s kultúrnou rozmanitosťou. Dôležité je aj vzdelávanie na školách, keďže samospráva zriaďuje základné školy, umelecké školy a CVČ, mala by podporovať témy ako kultúrna rozmanitosť, tolerancia, sociálna súdržnosť.

